KÜLTÜRK *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Sayı: 13 (Yaz 2026), s. 151-182.*
KÜLTÜRK *The Journal of Turkish Language and Literature Studies, Issue: 13 (Summer 2026), pp. 151-182.*

Geliş Tarihi / Received: 21/01/2026 Kabul Tarihi / Accepted: 06/03/2026
DOI: 10.70911/kulturk.1868811

KIYAFETNAME GELENEĞİNİN RİZE YÖRESİNDEKİ SÖZLÜ KÜLTÜR ÖRNEKLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN ANALYSIS ON THE ORAL CULTURAL EXAMPLES OF THE KIYAFATNAMA TRADITION IN THE RIZE PROVINCE

Zeynep KÜRKÇÜ
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi
E-Posta: zeynepkurkcuuu@gmail.com
Orcid: 0009-0009-7678-5741

Edanur ŞENOL
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi
E-Posta: snlednr.18@gmail.com
Orcid: 0009-0002-7035-3162

Dr. Öğr. Üyesi Damlanur KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
E-Posta: damlanur.kucukyildiz@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-2205-1218

Öz

İnsanın dış görünüş özellikleri, kişinin çevresi ile tanışma sürecinde ön fikir yaratması bakımından sözlü etkileşim öncesi bir iletişim aracıdır. Dış görünüş, kişinin kendisine ve çevresine yönelik davranışları, alışkanlıkları, kişisel ve sosyal özellikleri hakkında ilk bilgileri sunar. İnsanı tanıma ve tanıtmaya yönelik ilk verileri sunan dış görünüş kişinin karakter özelliklerine yönelik fikir yürütme amacı güder. Özellikle teknolojinin sınırlı olduğu eski dönemlerden bu yana gelenek, Doğu ve Batı medeniyetlerinde sözlü kültürün sınırlarını aşarak yazılı kültürlerde de geniş bir yer tutmuş, edebî bir form özelliği kazanmıştır. Edebiyatımızda zengin bir literatürle yer alan ve karakter analizi yapmaya yönelik kaleme alınmış eserlere kıyafetname denilmiştir. Kıyafetname geleneği sadece yazılı kültür üzerinden değil sözlü kültür yoluyla da günümüze aktarılmıştır. Bu çalışma, sözlü gelenekten derlenen verilerin yazılı kültürdeki kıyafetname metinleriyle örtüşme düzeyini ve geleneğin Rize'deki durumunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda Rize'de kıyafetname geleneğinin halk arasındaki üretimleri incelenmiş; derlenen inanışlar yazılı kıyafetname metinleriyle karşılaştırılmıştır. Sahada derleme yöntemine dayanan çalışmada görüşme ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Görüşmeler, 37'si kadın ve 19'u erkek olmak üzere toplam 56 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Derleme sahası Rize/Merkez ile sınırlandırılmıştır. Yapılan derlemeler ve gözlemler sonucunda, Rize yöresindeki kıyafetname geleneğine ilişkin yorumlar ile yazılı kültürdeki kıyafetname metinleri arasında benzerlik ve farklılıklar olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Halk Bilimi, Rize, Kıyafetname, Dış Görünüş, Karakter Özellikleri.

Abstract

A person's physical appearance is a means of communication prior to verbal interaction, in that it creates a first impression during the process of meeting others. Physical appearance provides initial information about a person's behaviors, habits, and personal and social characteristics toward themselves and their environment. Physical appearance, which provides the first clues for identifying and introducing a person, informs a person's character traits. Especially since ancient times, when technology was limited, tradition has transcended the boundaries of oral culture in Eastern and Western civilizations, occupying a significant place in written cultures and becoming a literary form. In our literature, works belonging to a rich tradition and written with the aim of analyzing characters are called "kıyafatnama." The tradition of *kıyafatnama* has been passed down to the present day not only through written culture but also through oral culture. This study aims to reveal the degree of correspondence between data collected from oral tradition and *kıyafatnama* texts within written culture, and to examine the current state of this tradition in Rize. In this context, folk-produced examples of the *kıyafatnama* tradition in Rize have been examined, and the beliefs collected have been compared with those found in written *kıyafatnama* texts. Based on fieldwork, the study employed interview and observation techniques. Interviews were conducted with 56 participants: 37 women and 19 men. The fieldwork site was limited to Rize (city centre). Based on the compilations and observations, it was found that there are similarities and differences between local interpretations of the *kıyafatnama* tradition in the Rize region and *kıyafatnama* texts in written culture.

Keywords: Folklore, Rize, Kıyafatnama, Appearance, Character Traits.

GİRİŞ

Tarih boyunca birçok toplum, kişinin dış görünüşüne bakarak talihine, kaderine veya huyuna dair birtakım değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu değerlendirmeler kimi zaman bedenin bütününü esas almış, kimi zaman ise belirli bir uzuv üzerinden yapılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucu bireyler, karşısındakinin kişiliği, huyu, niyeti, nasıl biri olduğuna dair önemli ipuçları elde etmeye çalışmışlar ve hayatlarını buna göre şekillendirmişlerdir. Karşımızdaki kişiyi ilk bakışta değerlendirmek anlamında kullanılan "tepeden tırnağa süzmek" deyimi, evvela beden diline ve dış görünüşüne bakılmasının önemini ifade etmektedir (Aydın, 2022: 1). Bu değerlendirmelerin sistematikleşmesi sonucunda ortaya çıkan ve zamanla bir disiplin hâline gelen alana ilm-i kıyafet adı verilmiştir. Arapça kavf kökünden türeyip "iz sürüp gitmek, takip etmek, peşi sıra gitmek" gibi anlamlara gelen kıyafet kelimesinin aynı zamanda "kılık, kıyafet, elbise, şekil" gibi anlamları da vardır (Mengi, 2022: 512). Bu, İslam ülkelerinde ise ilm-i firaset adı altında değerlendirilmektedir (Aydın, 2022: 2). İnsanın beden yapısıyla kişilik özellikleri arasında bağlantı olduğu görüşü, Mısır, İran, Roma ve Hint kültürlerinde de sistematik olmasa da yer bulmuştur (Mengi, 2022: 512). Batı coğrafyasında ise bu ilim, fizyonomi adı altında incelenmektedir (Aydın, 2022: 2). Hipokrat'ın M. Ö. V. yüzyılda yazmış olduğu tıp kitabında da kıyafet ilmi unsurları görülmektedir (Keleş, 2023: 1). Hem doğu hem de batı kültüründe çok eski

dönemlerden itibaren görülmekte olan kıyafet ilminin kökeninin tam olarak nereye dayandığı bilinmemektedir (Patarkalashvili, 2019: 2).

İlm-i kıyafet, Türkler arasında önemli bir yer edinmiş, tıbbın yanı sıra hukuk, askerlik, yönetim ve siyaset gibi alanlarda da Türkler kıyafet ilmini kullanmışlardır. Saraya adam almada, esir ve hizmetkâr seçmede kişilerin dış görünüşlerinden karakter yapıları hakkında fikir edinmeye çalışmışlardır (Mengi, 2022: 512; Maden, 2017: 16). Kıyafetnamelerdeki tarifler, İslam bilim âleminde kabul edildiği gibi Batı'da da bu ilişki tıp, hukuk ve özellikle ceza hukuku dallarında kullanılmıştır (Belen, 2024: 195). Bu anlamda yorumların tamamı olmasa da bir kısmına dair genel kabul gören görüşler söz konusudur. Bazen bu değerlendirmeler bir kadında olması gereken güzellik unsuru iken bazen bireyin hayatına, evine, işine alınacak kişinin belirlenmesinde öncülük etmiştir. Kimi zamansa günlük yaşamda arkadaşlık kurma, evlilik süreçlerinde bir rehber olmuştur.

Kıyafetnamelerde insan vücudunun bir yönüyle ruhun dışında, onu koruyan, ruhu kaplayan bir elbise olduğu düşüncesiyle insan bedeni sistemli şekilde bölümlere ayrılmış, bu organların nitelikleri açısından insanın karakteri, huyu ve ahlakına yönelik hükümler verilmiştir (Çelebioğlu, 1979: 305; Alkan Ataman, 2022: 195). Halk arasında bu durum "İnsan kıyafetiyle karşılanır, karakteriyle uğurlanır." (KK. 1) cümlesi ile ifade edilmektedir.

Kişinin yüz hatları, göz rengi, kaş biçimi, alın yapısı, burun şekli, el ve ayak gibi belirgin fiziksel özellikler, kıyafetname yorumlarının temel dayanaklarını oluşturmuştur. İnsan vücuduyla ilgili kültürel ve değersel yorumların teknolojinin kısıtlı olduğu, bireyler arası iletişim yollarının yaygın olmadığı dönemlerde toplumların kişilik analizi yapma ihtiyacından doğduğu söylenebilir. Yazılı ve sözlü kültürde kendine geniş bir alan bulan kıyafet ilmi, dış görünüş ile içsel özellikler arasında bağlantı kurarak insanı anlamaya yönelik sembolik bir okuma sunmuştur.

Kıyafetnameler, geniş halk kitlelerine bilgi vermek için sade bir dille yazılmışlardır. Sanat düşüncesiyle yazılmayan bu eserler, yazıldıkları dönemin dil özelliklerini tam anlamıyla yansıtmaktadır. Aynı zamanda söz konusu eserler insanı tanımak ve tanımlama amacı güderek çeşitli çalışmalar yapılarak hazırlanmıştır. Türkler, kıyafet ilmine ilgi duyarak hayatın birçok alanında bu ilimden yararlanmıştır. Bilhassa yöneticilerin memur ve asker seçimi hususlarında kıyafet ilmi ölçütlerine uyması, çok sayıda çalışmanın kaleme alınmasını sağlamıştır (Belen, 2024: 196).

"Siyasetname", "nasihatname", "pendname", "adaletname" türlerinin içerisinde de kıyafetname özelliği barındıran hususlar bulunmaktadır (Çulhaoğlu, 2021: 76). Türk edebiyatında bulunan ve kıyafetname adı almasa da kıyafet konusuna değinen ilk eser Yusuf Has Hâcib'in *Kutadgu Bilig* adlı kitabıdır (Aydın, 2022: 8). Yazılan ilk siyasetname olma özelliği gösteren bu eserde, insanların dış görünüşünden iyi ya da

kötü olduğunun anlaşılabileceği ifade edilmektedir (Bozkurt, 2008: 50). Yusuf Has Hacib'e göre hükümdar ve hükümdarın yanında çalışmakta olan görevlilerin, karşılaştıkları insanların dış görünüşlerinden yola çıkarak nasıl bir karaktere sahip olduklarını anlayabilecek bilgiye sahip olmaları gerekmektedir (Çavuşoğlu, 2009: 297). Türk edebiyatında kıyafetname ile ilgili yazılmış ilk eser ise Bedr-i Dilşâd bin Muhammed Oruc'un II. Murâd'a sunmuş olduğu *Murâd-nâme* eserinin 40. babıdır (Kırbıyık, 2010: 795). Eserlerde öncelikli olarak genel ifadelerle yer bulan kıyafet özellikleri zamanla tür olarak varlığını göstermeye başlamıştır. İlk müstakil kıyafetname eseri 15. yüzyılda Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdi tarafından kaleme alınmıştır (Çelebioğlu, 1979: 313).

Yazılı kültürde kıyafetname türünde Türkçe yazılmış eserlere Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdi'nin manzum kıyafetnamesi, Firdevsî-i Rûmî'nin *Firâset-nâme*'si, Lokman bin Hüseyn'in *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâili'l-Osmâniyye*'si, Ömer Fâni Efendi'nin *Kıyâfet-nâme*'si, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Kıyâfet-nâme*'si, Mustafa Hâmî Paşa'nın *Fenn-i Kıyâfet*'i gibi birçok eser örnek gösterilebilir (Çelebioğlu, 1979: 313).

Osmanlı döneminde yazılmış olan kıyafetnâmeler incelendiğinde, toplum tarafından onay alan dış görünüşü tespit edebilmekteyiz. Bu insanlar gözü ve kaşı siyah, küçük başı, yuvarlak ya da yassı yüzü, siyah ya da kumral saçı, orta boyu, sık kirpiği, küçük eli, uzun ve yumuşak parmağı olan yumuşak etli kişilerdir. Genel bir ifadeyle ölçümleri normal düzeyde olan kişiler güzel olarak sıfatlandırılır. Hamdullah Hamdi eserinde "Eyü yüze bu vasf olur kâfi/Mu'tedil ola cümle evsafı" ifadeleriyle bu durumu anlatırken İbrahim Hakkı'nın *Kıyafetnâme* adlı eserinde "Her yeri evsat olan dilber olur bî-güman" ifadelerini kullanmaktadır (Erkal, 2010: 222; Başar, 2007: 77).

Dönemsel değişikliklere uğrayıp zaman içerisinde gelenekte zayıflamalar olsa da yazılı metinlerde örneklerini gördüğümüz kıyafetname türünün halk arasında hâlen örnekleri yaşatılmaya devam etmektedir. Dış görünüş üzerinden yapılan karakter tahminleri, mitler ve âdetler üzerinden halk kültüründe yaşatılmaktadır (Maden, 2017: 18). Yani bu türün sözlü kültürde de örneklerini görmek mümkündür. Hatta yazılı kültürün sözlü kültürü, sözlü kültürün ise yazılı kültürü bu anlamda etkilediği söylenebilir. Kıyafetname türünde yazılmış olan eserlerin önemli özelliklerinden biri, konu edindiği toplumun inanç ve toplumsal değer yapılarını barındıran folklorik unsurları yazılı hale getirmesi ve bilgi birikiminin nesiller boyu aktarımını sağlamasıdır (Türk, 2007: 11). Örnek vermek gerekirse hem Hamdullah Hamdi'nin hem de İbrahim Hakkı'nın yukarıda adı geçen eserlerinde bu türe yönelik halk inanışlarının büyük bir kısmı belgelenir. Türün gelişiminde bu kişilerin gözlem ve deneyimlerinin yanı sıra hayal güçlerinin de önemli bir yere sahip olduğu görülür (Mengi, 1977: 302).

Halk bilimi bağlamında kıyafetnameler ele alındığında bu tür, yalnızca bireyi değerlendirmede bir araç değil aynı zamanda toplumun kişilik algısını, değerler sistemini, kültürel bakış açısını yansıtan ve halk arasında yazılı olmayan bir belge özelliği taşır. Bu sözlü gelenek ürünleri halk arasında önemli bir yer tutmuştur. Deneyimle şekillenen bu tür, kültürümüzde genel olarak benzerlikler taşıyan örneklere sahip olmakla birlikte yöreden yöreye kültürden kültüre birtakım farklılıklar da arz etmiştir. Her bölge insanının fiziksel bazı özellikleri birbirinden farklı olunca değerlendirmeler de o bölgedeki şekillenmeye göre yapılmıştır. Halkın değer algısı, iyi insanı bulma endişesi, kime güvenileceğinin veya kimden sakınılacağının yazılı bir dayanağının olmaması toplumun da kendi içinde yüzyıllar süren tecrübelerinden yararlanmayı gerekli kılmıştır. Birçok yörede kıyafetname geleneğinin izlerini sürmek mümkündür. Rize yöresi de bu geleneğin hâlen yaşatıldığı ve inanmaların devam ettiği bölgeler arasındadır. Bu çalışma, Rize yöresini merkeze alarak sözlü kültürden derlenen verilerin yazılı kültürdeki kıyafetname hükümleriyle örtüşme düzeyini ve her iki geleneğin birbirini nasıl beslediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Klasik edebiyatta, kıyafetname adı altında kaleme alınan ve insanların dış görünüşlerinden yola çıkılarak karakter analizi yapılmasını sağlayan bu ilmin sözlü kültür içerisinde yaşayan inanç yansımaları da kıyafetname tanımlamasına uymaktadır. İncelenen halk inanışlarının klasik metinlerle olan yapısal ve içeriksel paralelliği nedeniyle, yazılı ve sözlü geleneğin birbiriyle örtüştüğünü vurgulamak adına "kıyafetname kavramı" bir üst başlık olarak tercih edilmiştir.

Kıyafetname ile ilgili literatür taraması yapıldığında, yapılan çalışmaların klasik edebiyat üzerinden gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir. Sözlü kültüre dair Aslı Büyükokutan'ın "Dalaman Muğla Yöresi Kadınlarının Bedensel Özelliklerle İlgili Yorumları (2007)" adlı makalesi bu türle ilişkili yakın bir konu olarak tespit edilmiştir. Ancak Büyükokutan, çalışmasında yalnızca kadınların bedensel özellikleri üzerinden değerlendirme yaptığı için çalışmamız bu açıdan farklılık arz etmektedir. Eyüp Akman'ın "Kastamonu'da İnsan Uzuvlarıyla İlgili İnançlar (2018)" isimli makalesi ise insan uzuvları ve inanışlar üzerine yoğunlaşması yönüyle konuyla ilgilidir. Bunların yanı sıra Türkiye'de beden folkloruna ve bedenin işlevleri üzerine odaklanan başka çalışmalar da vardır. Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç'un editörlüğünü yaptığı "Beden Kitabı (2009)" halk kültüründen klasik metinlere kadar Türk kültüründe beden algısını ve beden üzerine yapılan uygulamaları ele almasıyla içerik açısından zengin bir malzeme sunmaktadır. Ayrıca Gürçayır (2007), Açа (2008), Kaya (2009), Gültekin (2014), Kaderli (2018), Açа (2018), Yılmaz (2019), Aydoğan (2019), Açа ve Demir (2020), Demir (2020), Türkmen (2020), Akkoyun (2023), Sezer (2023), Otyakmaz Aydın (2024) ve Taş (2025)'ın çalışmaları da beden folkloru üzerine önemli bilgiler vermektedir. Ek olarak halk inanışlarını konu edinen birçok çalışmada kıyafet

geleneğine dair verilere ulaşmak mümkündür. Böyle olmakla birlikte inanış temelli çalışmalar doğrudan kıyafet konusuna odaklanmayıp halk inanışları içerisinde bedensel özelliklere örnek verecek şekildedir. Kıyafetname türünün halk inanışları içerisinde oldukça yaygın bir kullanım alanı olmasına rağmen literatürde bu konuyu tür bazında ele alan bir çalışma yapılmadığı fark edilmiştir. Kıyafetname türünün hem yazılı hem sözlü kültürde karşılık bulan bir konu oluşuna bakılırsa literatürdeki bu eksikliğin giderilmesinin bir ihtiyaç olduğu fark edilecektir. Kıyafetnamelerin sözlü kültürün bir parçası olarak ne gibi özelliklere sahip olduğu, halk inanışlarının klasik metinlerle olan yapısal ve içeriksel paralelliğinin yanı sıra ne gibi farklılıklar arz ettiğinin açıklanması gerekmektedir. Bu makale bu eksiğin giderilmesine ve bir tür olarak kıyafetnamelerin halk kültüründeki yerinin belirlenmesine odaklanmaktadır. Çalışmada halk inanışlarına dair sözlü kültüre ait veriler, Rize'nin merkez ilçesinden alınmıştır. Bu çalışmada Rize yöresi örneklemi üzerinden tanıtılan tür, daha sonra başka yöreler hakkında yapılacak benzeri çalışmalarla kapsamı daha da genişletilek daha kesin bir tür tanımı yapılmasına olanak tanıyacaktır.

Yöntem olarak sahada derleme yöntemine başvurulan çalışmada görüşme tekniği kullanılmıştır. Bunun yanı sıra insanların hâlâ söz konusu düşüncelere değer verip vermediği, bu gibi anlatılara inanıp inanmadığı konusunda ise gözlemde bulunulmuştur.[1] 37'si kadın, 19'u erkek toplam 56 kişilik katılımcı grubuyla yaptığımız derlemeler sırasında yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Görüşmeler sırasında toplamda 19 erkek katılımcının 12'sinde bu türden bir inanış gözlemlenememiş ve veri elde edilememiştir. Bu durum, geleneğin cinsiyet odaklı yorumlamasında önem arz etmektedir. Bu yüzden görüşme yapılan, ancak veri elde edilemeyen 12 erkek katılımcının da bilgisine kaynak kişiler başlığı altında yer verilmiştir. Görüşmelerde sorduğumuz soruların yanı sıra kaynak kişilerin aklına gelen farklı inanışlar olması durumunda bunlar da çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışma içerisinde kullanılan veriler için her ne kadar kaynak kişilerden onay alınmış olsa da derlenen bilgiler, bireylerin kişilik özelliklerini kıyafet üzerinden yorumlamaya dayandığından hassas bir konuyu içermektedir. Bu yüzden kaynak kişilerin adları ve soyadları kodlanarak verilmiştir. Metin içerisinde ise kaynak kişi bilgisi "Kaynak Kişiler" başlığındaki bilgiler esas alınarak (KK. 1; KK. 2) şeklinde gösterilmiştir. Derleme yeri olarak Rize/Merkez ve merkeze bağlı yerler tercih edilmiştir. Bu sayede kıyafetname geleneğinin kent merkezinde de yaşatıldığı tespit edilmiştir. Bu anlamda vücudun organları ve uzuvlarına yönelik halk arasında ne tür inanışlar olduğu başlıklar hâlinde değerlendirilmiştir.

[1] Halk bilimi alanında görüşme ve gözlem teknikleri ile bu tekniklerin önemi için bkz. (Ekici, 2018: 67, 71).

1. Kıyafetname Geleneğinin Rize Yöresindeki Sözlü Kültür Örnekleri

Kıyafetname geleneği, yalnızca yazılı metinler üzerinden ilerlememiş, kültürel aktarım sözlü kültürde de canlılığını korumuştur. Bir insanın dış görünüşü ve fiziki yapısı, o insan hakkında verilecek temel yargıyı doğrudan etkileyebilmektedir. Uzunluk-kısalık, şişmanlık gibi ilk bakışta göze çarpanların yanında el, göz, diş, kulak, burun gibi birtakım özellikler de kişiler hakkında takınılan tutum ve davranışları etkilemektedir (Örnek, 1966: 121). Bu yaklaşım, Rize yöresi halk inanışlarında da görülmekte, bedensel özelliklere ilişkin gözlemlerin bireyin kişilik yapısıyla uyumlu olduğu halk arasında kabul edilmektedir.

Elde edilen veriler; göz rengi, kaş yapısı, burun şekli, alın genişliği, dudak yapısı, omuz ve kalça biçimi, saç özellikleri, diş yapısı, el, ayak, bilek, çene, dil ve ten rengi gibi pek çok fiziksel niteliğin yerel halk tarafından kişilik özellikleriyle ilişkilendirildiğini ortaya koymuştur. Bu tür yorumların yalnızca bireysel öngörüler değil, aynı zamanda sosyal ilişkileri şekillendiren kültürel kodlar olarak da işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Özellikle evlilik, arkadaşlık, güven ilişkileri gibi gündelik yaşam pratiklerinde kıyafet bilgisinin bir ön değerlendirme aracı olarak aktif bir şekilde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra kişinin fiziki özelliklerine bakılarak güvenilir olup olmadığı ya da belirli bir işe uygunluğu gibi hususlarda da bu değerlendirmelere başvurulduğu görülmüştür.

Bununla birlikte kıyafet özelliklerine yönelik derleme yapılırken yöre halkının bir kısmının konuyla ilgili olumsuz tutumları gözlemlenmiştir. Kaynak kişilere kıyafetle ilgili bilgi birikimleri sorulduğunda bu söylemlerin batıl olduğu, gerçeği yansıtmadığı, insanlar hakkında yersiz önyargılara sebebiyet verdiği ve bu gibi konuşmaların gıybete denk olduğu ifade edilmiştir. Bu düşüncede olan kişiler, konuyla ilgili birtakım bilgilere sahip olsalar da konuşmanın uygun olmadığını belirterek bilgi aktarımında bulunmamışlardır ve bunu konuşmanın insanlar arasındaki iletişimi olumsuz yönde etkileyeceğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla geleneğin Rize'nin merkez ilçesinde yaşayan halkın bir kısmı tarafından kabul gördüğü ve devam ettirildiği gibi toplumdaki bazı bireyler tarafından da bu yorumlamaların hoş karşılanmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle birçok erkeğin kıyafetnameye dair görüş bildirmemesi dikkat çekicidir. Görüş bildirenlerden ise çok az veri elde edilmiştir. Bu durum yörede kıyafet bilgisinin cinsiyete bağlı bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır.

Özellikle geleneğin inanç ve gizlilikle ilişkili yönleri, kadınlar aracılığıyla yayılma alanı bulmuştur. Örneğin Rize'de gelin adayı seçme gibi özel zamanlarda kıyafet ilmi ön plana çıkmış, bu gibi aşamalarla (örneğin kız görme) kadınlar daha çok ilgilenmiş, gelin adayı olarak görülen kişinin evine giden kadın grubu, geçmiş yıllarda adayı önden görerek ilk aşamada kişiliğinden daha çok dış görünüşe odaklanmıştır.

Eğer aday belirli özellikleri karşılıyorsa (boy, saç rengi, ten rengi, göz rengi, bel inceliği) bu durumda erkeğin görmesine gerek kalmadan kadınlar tarafından onay almıştır. Bu tür meselelerde kadınların bilgi birikimi ve kadınların aile içi meselelerdeki rolü göz önünde bulundurulmuştur. Halk kültüründe inanış ve pratiklerin daha çok kadınlar tarafından sürdürüldüğü ise bilinen bir gerçektir (Fedakâr ve Derdiçok, 2016: 97, 105; Otyakmaz Aydın, 2024: 355-356). Dolayısıyla Rize'de kıyafet ilmine yönelik uygulamalarda da bu gerçekle karşılaşmak doğaldır. Rize'nin merkez ilçesinde bu gibi inanışların etkisindeki kadınlar, kıyafet bilgisini sadece aktaran değil üreten ve genellikle gündelik hayatın içinde bu bilgilere göre hareket eden kişilerdir. Erkeklerin ise daha çok ev dışı alanda var olduğu dikkate alınırsa bu ilmin bilhassa kadın nezdinde gelişmesi olasıdır.

Bunda beden okuma konusunda erkeklerin bu gibi yorumlamaların "safsata, batıl, boş zaman yaratımları, kadın işi vb." olduğunu söylemesinin, yani inanmamasının (Aytekin, 2023: 3; Köse ve Ayten, 2009: 62), bu tür bilgileri rasyonel bulmamalarının (Karakaya, 2018: 42) etkisi olduğu düşünülebilir. Bu sebeple erkeklerin toplumsal otoritelerine zarar vereceklerini düşünerek kıyafet bilgisiyle aralarına mesafe koymaları olağandır. Diğer yandan erkek kaynak kişilerin bu konudaki az bilgi paylaşımı, kıyafet bilgisinin gizli, açıklanmaması gereken bir inanış alanı olarak düşünülmesinden veya bu tür inanışların erkeklik algısıyla bağdaşmayacağını düşünmelerinden kaynaklanabilir. Nitekim "böyle şeyler söylenmez" şeklindeki ifadeler bu yorumu doğrular niteliktedir. Günümüzde ilişkiler ve evlilikler dışında iş hayatında doğrudan bir uygulama alanı bulmayan bu bilginin erkekler arasında bir değer bulmaması ve unutulması doğaldır.

Erkek bir kaynak kişiden elde edilen bilgiler ise erkeklerin daha çok yazılı kültürdeki verilere güvendikleri ve bu yönde bir bilgi olması durumunda buna inandıklarını göstermiştir. KK. 40, elde ettiği verileri bir FBI ajanının eserine atıf yapan kitaptan okuduğunu ve bu gibi yazılı bilgileri doğru bulduğu için hayatına dâhil ettiğini belirtmiştir. Söz konusu durum, bu türden bir bilgiye sahip olmayan ve sözlü kültürdeki bilgileri "safsata" olarak gören erkeklerin kıyafete yönelik bir inanış barındırmamasını da açıklamaktadır. Aynı zamanda yazılı ve sözlü kültür arasındaki etkileşimi ortaya koymaktadır.

Yazılı ve sözlü kültür arasındaki etkileşim, özellikle genç kuşaklar arasında belirgin şekilde öne çıkmaktadır. Rize'de genç kuşaklar arasında *Marifetname*'yi okuyup bu sayede kıyafetname hakkında bilgi sahibi olan kişilerin varlığı, yapılan saha araştırması sonucu tespit edilmiştir (KK. 25; KK. 44). Bu tespit, halk arasında yayılan inanışların bir kısmının kıyafetname metinlerine dayandığını göstermektedir.

Yörede genç kuşaklar arasında kıyafet bilgisini dikkate alarak ilişkilerini bu bilgiye göre şekillendirenler de vardır. Hatta "parmağı kısa ve düz olanları, gözünün

her tarafından göz beyazı görünenleri ben hayatıma almayı tercih etmiyorum." (KK. 44) sözü, geleneğin sürekliliğini ortaya koymaktadır.

Çalışma için görüşülen kaynak kişilerin eğitim durumları birbirinden farklı olmakla birlikte kıyafete dair inanışlara her eğitim durumundan kişide rastlanmaktadır. Bununla birlikte kaynak kişilerin farklı meslek gruplarından olması, kıyafet bilgilerinin tek bir toplumsal kesimin bakış açısını yansıtmadığını, çok yönlü bir kültürel birikimin ürünü olduğunu göstermektedir. Ev hanımlarının kaynak kişi listesinde daha fazla görünürlüğü ise kıyafet bilgisinin üretimi, korunması ve aktarımının kadınların gündelik yaşam pratikleri içinde şekillenmesiyle ilişkisinin doğal bir yansımasıdır. Sağlık görevliliği, öğretmenlik gibi mesleklerde kıyafet bilgisine rastlanmakla birlikte görüşme yaptığımız bu meslek grubundaki kişilerde kıyafet bilgisi ya fazla olmamakta ya da kıyafete yönelik daha genel bilgiler karşımıza çıkmaktadır. Bu meslek grubundaki kişilerin kişisel yorumlardan, fiziksel özelliklere yönelik yargılardan kaçınarak nesnel ölçütlere göre karar vermeyi mesleki olarak öncelemeleri, bu durumun nedenleri arasında düşünülebilir.

Kişinin kıyafetiyle ilgili yorumlar birçok yörede karşımıza çıkmaktadır. Sivas folklorunda kısa boy, gök göz, kısa kollu, seyrek sakal, seyrek saçlı kişiler uğursuz kişiler olarak kabul edilir (Örnek, 1966: 121-122). Rize yöresinde de bakıldığında genellikle bireyde başkalarından farklılık arz eden, genelin dışına çıkan, sıra dışı özelliklerin bu minvalde olumsuz bir yorumlamaya başvurularak değerlendirildiği söylenebilir.

Her yörenin kıyafete yönelik inanışları, yaşanılan bölge içinde şekillenip o bölgenin insan tipini ortaya koyduğu gibi Rize yöresinde de kıyafetname geleneği, içinden çıktığı kültürün insanının dış yapı özellikleri ve bu özelliklere bakarak kişiliği hakkında fikir vericidir. Genellikle renkli göz yapısı, burun eğriliği gibi konular üzerinden yapılan yorumlar bölge insanının fiziksel özelliklerini ortaya koymuş, aynı zamanda karakterini yansıtmıştır. Günümüzde yapılan gözlemler bilhassa evlilik, eş seçimi vb. üzerinden yürüdüğü için kıyafet bilgisi de daha çok kadın bedeni üzerinde yoğunlaşmıştır. Evlenilecek kişinin güzelliği, doğacak çocuğun da güzelliğini belirleyeceğinden yöre insanının güzel nesil temennisi bu gibi yorumlamaların bazılarının nedenini açıklar niteliktedir. Bu bağlamda Karadeniz insanının tipolojisi öne çıkmaktadır. Yapılan derlemeler burun yapısıyla ilgili kalıp yargıların görüldüğü bölgede toplumun gelin adayında bulunması gereken özellikler arasında burnun kısalığına ve düzlüğüne dikkat ettiğini ortaya koymaktadır. Bu yorumlama, bölge insanının çevresinde kusur olarak algılanan bir fiziksel özelliği tekrar üretmemek ve idealize edilen tipi korumak için geliştirdiği kültürel pratik olarak değerlendirilebilir. Yine ailenin yeni bir ferdi olacak gelinin fitneci olması, istenmeyen bir durum olduğu için bu konuda o kişinin kaşlarına yönelik yorumlamalar yapılması (örneğin kaşı ince

olan sinsi olur) da yöre halkının tipolojik özelliklerin belirlenmesinde ne gibi kıstaslarla hareket ettiğini gösterir niteliktedir.

Yöredeki kıyafete dair bazı yorumlamaların cevabı da yine halkın yorumları arasındadır. Örneğin yorumlamalarda bir kişinin vücudunda bir şeyden çift şekilde bulunması, yani bir uzvun ikiye bölünmesi veya vücutta bir şeyden iki tane olması (çene yarıklığı, saçta iki tepe, elde iki ben, alındaki kırışıklığın çift olması vs.) iki kez evlenecek olmaya dair değerlendirmeleri içerir. Burada halkın "bir şey çiftse, yani bir şeyden iki tane varsa ya ayrılığa yani bölünmeye işarettir ya da çiftlenmeye" şeklindeki yorumu devreye girmekte ve söz konusu kıyafete dair genellemenin altında bir inanış olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çift yapılı durum, bireyleri kişinin hayatının da iki yapılı olacağına dair bir yorumlamaya götürmüştür.

Kıyafetnameler hakkında daha detaylı değerlendirmeler yapabilmek için öncelikle elde edilen verilerin hangi fiziksel unsurlar üzerinde yoğunlaştığının incelenmesi gerekmektedir. Bu başlık altında göz, burun, kulak, kaş, alın, ağız, dudak, diş, dil gibi vücudun çeşitli bölgeleri üzerine yapılan değerlendirmeler ele alınarak bunlarla ilgili yorumlar 15 başlıkta verilmiştir. Başlıklandırma yapılırken insan vücudu bölümleri esas alınmış ve sıralama baş bölgesinden başlayarak özelden genele doğru oluşturulmuştur. Bu başlıklarda ise alfabetik sıra takip edilmiştir. Çalışma içerisinde birbiriyle yakın uzuvlar başlık sayısını artırmamak adına tek bir başlıkta olacak şekilde verilmiştir. Kaynak kişilerden derlenen bu veriler yazılı kültürdeki kıyafetname bilgileriyle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

1. 1. Ağız, Dudak, Dil ve Diş ile İlgili Olanlar

Rize'de ağız, dudak, dil ve diş ile ilgili değerlendirmeler çeşitlilik göstermektedir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: Ağzı büyük olan zengin olur (KK. 36).[2] Ağzı geniş olan çok konuşur (KK. 25). Geniş ağızlı olmak yazılı kültürdeki kıyafetname örneklerinde cesaret göstergesi olarak ifade edilmektedir (Elbir, 2017: 43). Dudağı incecik olan sinsi olur (KK. 36). Dudakları ince olan sinsi olur (KK. 16; KK. 14). Kalın dudak boşboğaz olur (KK. 33). Dudakları okka olan çok konuşur (KK. 3). Bu minvalde yazarı belli olmayan bir kıyafetnamede de kalın dudağın istenmeyen bir özellik olduğu ifade edilmektedir (Elbir, 2017: 48). Dudakları hatlı olan cilveli olur (KK. 12). Dudakları soluk renk olan soğuk tabiatlı olur (KK. 10). Yörede dille ilgili kıyafet inanışları ise şunlardır: Dil ucu yassı olan saf olur (KK. 16). Dil ucu sivri olan fitneci olur (KK. 34; KK. 42; KK. 11; KK. 12; KK. 39; KK. 13; KK. 6; KK. 16). Dili uzun olan çok konuşur (KK. 6). Bununla birlikte yazılı kaynaklarda uzun dil dedikoduya ve sürekli şikâyete de delalet etmektedir (Tayşi, 1979: 109). Dili yarık olan yalan konuşur (KK. 39; KK. 7). Diş ve diş etiyle ilgili yorumlamalar şöyledir: Dişi ayrık olan erkekler

[2] Ağız, vücudun dışarıya açılan bir kapısı olarak görülmektedir ve bereketin insana buradan geldiği fikri mevcuttur. Bu sebeple ağzı büyük olan kişilerin zengin olacağına inanılır.

kendinden büyük kadınla evlenir (KK. 24). Ön dişi ayrık olan zengin olur (KK. 29). Ön dişleri ayrık olan uzağa evlenir (KK. 18). Ön iki dişi aralık olan sinirli, asabi olur (KK. 8). Dişi seyrek olan zengin olur (KK. 21). Dişi seyrek olan şanslı olur (KK. 18). Bu değerlendirmeyle aynı olacak şekilde Anadolu çocuk folklorunda dişi seyrek olanın şansının bol olacağına inanılır (Örnek, 1979: 226). Dişi seyrek olandan kork, tamahkar olur. Her şeyi kıskanır (KK. 35). Dişleri seyrek olan yalancı olur (KK. 39). Dişleri sıralı olanın bahtı açık olur (KK. 13). Dişlerinde tartar olan hastalığa yatkın olur (KK. 6). Diş eti görünen dedikoducu olur (KK. 29).

1. 2. Alın ile İlgili Olanlar

Alnı dar olanın ahlakının da dar, yumru olanın kötü ve aldatıcı, kırışıksız olanın tembel olduğu; alnı uzun olanın anlayışlı, az ise cömert olduğu *Kıyafetnâme*'de kişilik özelliği olarak ifade edilmektedir (Başar, 2007: 77). Bir başka örnek ise alnı dar olanın içinin dar ve sıkıntılı olduğu (Yılmaz, 2012: 134) veya kendini bilmez, cahil olduğu (Türk, 2007: 29) şeklindedir. Yörede de bu minvalde değerlendirmeler söz konusudur. Alnı dar olan sıkıntı yaşar (KK. 33). Alnı dar olanın zekâsı da az olur (KK. 39). Alnı geniş olan akıllı ve ferasetli olur (KK. 41). Yapılan derleme esnasında kaynak kişilerin alın genişliği ile beyin büyüklüğünü birbiriyle bağdaştırdığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, beyni büyük olanın zeki, küçük olanın ise tam tersi olduğu fikri yaygındır. Halk inanışlarında da alnı geniş olan çocuğun zeki olacağına inanılır (Örnek, 1979: 225). Ancak halk arasında bu duruma zıtlık teşkil eden kıyafet inanışları da mevcuttur. Halk arasındaki diğer yorumlamalarda şunlar vardır: Alnı geniş olan alık olur (KK. 11; KK. 12). Alnı geniş olan kandırılmaya müsait olur, herkese çabuk kanar (KK. 11; KK. 12). Alnı geniş olanın aklı seyrek olur (KK. 11). Alnı geniş olanın gittiği yollar da uzun olur (KK. 6). Bu ifadeler alın ile ilgili fikirlerin çelişkili durumlarını örneklemektedir. Alnı kırışık olan düşünceli olur (KK. 25).[3] Alnı kısa olanın ömrü de kısa olur (KK. 29). Eğer birisi çok güldüğünde alnında mavi damar gözüküyor ise ondan sonra doğacak bebek erkek olur (KK. 15).

1. 3. Burun ve Kulak ile İlgili Olanlar

Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Marifetnâme*'sinin kıyafetname kısmında uzun burna sahip olanın anlayışının kıtlığı, burun deliği bol olanın kibir ve hasetle dolu, burnu geniş olanın şehvet düşkünü olduğu, kulağı uzun ve bol olanın cahil ve tembelliği belirtilmiştir (Başar, 2007: 77-78). Yazarı bilinmeyen bir kıyafetnamede ince burun akıl hafifliğine, yassı burun şehvet düşkünlüğüne, geniş burun deliği de hasetçiliğe delalet etmektedir (Elbir, 2017: 47). Kulağı büyük olmanın ise uzun ömre

[3] Bu fikrin dayanağı insanların genelde düşünürken kaşlarını kaldırmasıdır. Kaşların sürekli kaldırılması, alında kırışıklıkların oluşmasına sebep olmaktadır. Bunun bir getirisi olarak da insanlar, anlı kırışık olanlar çok düşünceli insanlar olduğu fikrine varmışlardır.

delil olduğu (Türk, 2007: 43) yine kıyafetnamelerde karşımıza çıkan hükümler arasındadır. Ebû Ali Sîna'ya göre büyük kulağı olanların hafızası kuvvetli ve şuursuz olur (Tayşi, 1979: 108). Rize'nin merkez ilçesinde burun ve kulakla ilgili şu kıyafetlere rastlanmaktadır: Doğan çocuğun burnunun kenarında siyah damar varsa sonraki çocuk erkek olur (KK. 21). Burun ucu yuvarlak olanlar kibirli olur (KK. 12). Burnu eğri olan Karadenizlidir (KK. 34; KK. 42; KK. 11; KK. 12). Burnu yamuk olanın hayatı kötü olur (KK. 36). Burnu uzun olan çok yaşar (KK. 26). Burnu uzun olan her şeye muhalefet olur (KK. 34; KK. 42; KK. 11). Burnu uzun olan kimse gururlu olur (KK. 41). Burnu sivrileşenin ölümü yaklaşmıştır (KK. 29). Sivri burunlular dik başlı olur (KK. 34; KK. 42; KK. 11). Burnu büyük olan yalancı olur (KK. 28). Kulağı büyük olan uzun yaşar (KK. 9). Kulağı büyük olan zengin olur (KK. 15). Kulağı küçük olan az yaşar (KK. 33).

1.4. Göz ve Bakış ile İlgili Olanlar

Yörede gözle ilgili değerlendirmelere bakıldığında göz yapısına veya rengine, bakış şekline göre kişinin huy güzelliği, etki gücü, kişilik özelliği, çapkınlığı, hileci bir yönü olup olmadığı, zekâsı, hüznü gibi çok sayıda çıkarım yapılabilmektedir. Halk arasında karşımıza çıkan inanışlar göstermektedir ki mavi, gök, çakır ve yeşil gözlü insanların nazarı, yani gözünün etki gücü daha fazladır (Çıblak, 2004: 107). Rize'de çakır göz, açık mavi renkli göz anlamına gelmektedir. Bu renge sahip insanların bakışları daha etkileyici sayıldığından bu renk göze sahip insanların dikkatli bakışlarından dolayı nazarının daha çabuk değeceği algısı oluşmuştur. Yöreden gözle ilgili kıyafet özelliği taşıyan örnekler şu şekildedir: Çakır gözlü olanın nazarı tutar (KK. 34; KK. 42; KK. 11). Çakır göz kurnaz olur (KK. 43). Yeşil gözlüler saf niyetli, azimli olur (KK. 11). Yeşil gözlüler kandırılmaya, çabuk kanmaya yatkın olur (KK. 11; KK. 13). Kahverengi gözlüler kolay âşık olur (KK. 39). Ela gözlülerin huyu güzel olur (KK. 34). Siyah gözlü olan sinsi olur, aklı fitneliğe çalışır (KK. 12). Renkli göze güneş ışığı çok vurur (KK. 13; KK. 10). Renkli gözlü kişi kem göz olur (KK. 36). Renkli gözlü kişilerin nefesi kuvvetli olur (KK. 24). Göy gözlüler (yeşil) nazarlı olur (KK. 35). Yeşil gözlü olan yalan konuşur (KK. 26). Mavi gözlü insan kurnaz olur (KK. 5). Beyaz göz nazar eder (KK. 17). Gözünün beyazı her yerden görünen insandan uzak dur (KK. 27). Gözleri çekik olan zeki olur (KK. 41). Gözaltı torbalı olan kederli olur (KK. 12). Küçük gözlü olan güleç olur (KK. 13). Gözünde arpa çıkan zengin olur (KK. 10). Gözü ince olandan kork (KK. 5). Gözü ince olan hain olur (KK. 26). Gözü yan olan Allah'a da yan bakar (KK. 15). Yere bakarak konuşandan korkulur (KK. 19) çünkü bu kişilerin yere bakarken planlar yaptığı ve kötü niyetli oldukları düşünülür. Yere bakan kişiler için yürek yakan derler (KK. 21). Gözleri hareketli olan meraklı ve sabırsız olur (KK. 41). Bu kişilerin her şeyi öğrenme arzusu ile etrafta olup biteni kaçırmak istemeyişinden dolayı gözleriyle tüm olaylara yetişmeye çalıştıklarına inanılmaktadır. Hamilelik sürecinde annenin vücudunda gerçekleşen değişimlerin ilk olarak gözden başladığı düşünülmektedir, çünkü göz içi yansıtan bir ayna görevindedir. Bu yüzden halk

arasında şöyle bir yorum ortaya çıkmıştır: Evli bir kadın eğri bakmaya başlarsa hamiledir (KK. 17).

1. 5. Çene ve Yüz ile İlgili Olanlar

Rize'nin merkez ilçesinde çene ve yüzle ilgili inanışlar, yazılı ve sözlü kaynaklarla benzerlik göstermektedir. Bu benzerliklerden biri evlilik üzerine yapılan yorumlarda ortaya çıkmaktadır. Derlemelerde elde edilen veriler şu şekildedir: Çenesinde gamzesi olan iki evlilik yapar (KK. 37). Çenesi yarık olan iki kere evlenir (KK. 28). Çenesinde çukur olanın iki kez evleneceğine dair hükümlere Ardahan'da da rastlanır (Saltaş Korkmaz, 2024: 188). Çenesi uzun olan çok konuşkan olur (KK. 16; KK. 3; KK. 38). Çenesi ileride olan ahmak olur (KK. 10; KK. 14). Gamzesi olan güler yüzlü olur (KK. 26). Yüzle ilgili yorumlamalarda Mevlânâ Alâeddin Çelebi, "Şerh-i Külliyatt-ı Kânûn" adlı eserinde yüzü geniş olan kimselerin bilge kişiler olduğunu belirtmektedir (Tayşi, 1979: 105). Buna dair yöreden bir veri elde edilememiş olsa da yüze dair başka yorumlarla karşılaşılır: Ablak (şişko) yüzlü insan yardımsever olur (KK. 26). Yüzü çirkin olanın bahtı güzel olur (KK. 29). Yüzü kediye benzeyenin huyu da kediye benzer (KK. 40). Yüzünde nur olamayanın kalbi çirkin olur (KK. 24). Hamile kadının yüzü güzelleşirse erkek, çirkinleşirse kız doğurur (KK. 24). Anne karnındaki kız bebeğinin annenin güzelliğini kendine çektiğine inanılır. Bu sebeple eğer bir kadın hamileyken çirkinleşirse onun kız bebek doğuracağı düşünülür.

1. 6. Kaş ile İlgili Olanlar

Marifetname'nin kıyafetname ile ilgili kısmında kaşı ince olanın fitneci, kaşı çatma olanın uğursuz, ince kaşın güzel, kavisli kaşı olanın her zaman dilber olduğu belirtilir (Başar, 2007: 77). Yine kıyafetnamelerde kaşı kalın olanın dostluğa işaret ettiği (Türk, 2007: 41) belirtilir. Kaş ile ilgili Rize'de yapılan derlemelerde elde edilen veriler ve yazılı veya sözlü kaynaklarda öne çıkan yorumlar ise şu şekildedir: İki kaşının arası kırışık olan sinirli olur (KK. 25). Kalın kaşlı olan masum insan olur (KK. 39). Kaşı kalın olan iyi insan olur (KK. 26). Sözlü gelenekte kalın kaşlı kişiler için olumlu ifadeler kullanılırken Mevlânâ Kutbettîn, kaşı kalın olan inanların fesat ehli ve sözü bozuk kişiler olacağını belirtmektedir (Tayşi, 1979: 107). Ayrıca Balıkesir yöresi kıyafet derlemesinde, kaşı seyrek olan kişilerin hayalperest insanlar olduğu belirtilmektedir (Büyükokutan, 2007: 176). Kaşı yay gibi olan zarif olur (KK. 13). Kaşları birbirine yakın olan yakına, uzak olan uzağa evlenir (KK. 15). İki kaşının arası ayrık olanın uzaktan evleneceğine dair hükümlere Artvin ve Ardahan'da da rastlanır (Saltaş Korkmaz, 2024: 189). Kaşları çatık olan hiddetlidir (KK. 11; KK. 12; KK. 34; KK. 42; KK. 39; KK. 13; KK. 6). Kaşları dik olan özgür ruhlu olur (KK. 25).[4] Kaşları ince olan sinsi olur (KK. 6).

[4] Kişinin ele avuca sığmaz özgürlüğünün kaşlarına yansıdığı düşünülür. Bu sebeple kaşları şekil almaz.

1.7. Saç ile İlgili Olanlar

Marifetnâme'de saçı sert olanın akıllı ve atılgan, yumuşak olanın ebleh ve arsız, sarı olan kibirli, gazâlı, saçı kara olan sabırlı, kumral ise güzel, az olan lütufkâr, bilgili ve nazik, saçı çok olan bir kadının ise anlayışsız olduğu belirtilir (Başar, 2007: 77). Rize'de de saçla ilgili çok sayıda yorumla karşılaşılmıştır. Bu yorumlamalar şöyledir: Bozo (sarışın) erkek sinirli olur (KK. 23). Keller sapık olur (KK. 36). Kirpi saçlılar huysuz olur (KK. 24). Küçükken saçı dik dik, kirpi gibi olan oğlanlar huysuz olur (KK. 36). Bu bağlamda saçı bile kontrol edilemeyen çocukların davranışlarının da kontrol edilemez olduğu düşünülmektedir. Saçının önü havada olan çocuk yaramaz olur (KK. 21). Saçının önünde gül olan çocuk yaramaz olur. Saçının arkasında iki tepe olan iki kez evlenir (KK. 24). Saçı düz olanın her işi yolunda gider (KK. 16; KK. 7). Saçı hızlı uzayan insan rahat yaşar (KK. 24).[5] Saçı kıvırcık olan zeki olur (KK. 25). Yapılan derleme sırasında bu düşüncenin beynin kıvrımlarıyla ilgili olduğu ifade edilmiştir. Kişinin beyin kıvrımları ne kadar fazla ise o kadar zeki olduğu ve bu kıvrımların dışarı taşarak kişinin saçlarının da kıvırcık olduğu düşünülmektedir. Saçı kıvırcık olanın kederi çok olur (KK. 16). Saçı seyrek olanın ömrü gamlı olur (KK. 42; KK. 11). Saçı sık olan şanslı olur (KK. 18). Saçı uzun olanın aklı küçük olur (KK. 11; KK. 12; KK. 39). Saçı uzun olanın aklı olmaz (KK. 26).[6] Saçı uzun olanın başı çok ağrır (KK. 29).[7]

1. 8. Ses ile İlgili Olanlar

Ses ile ilgili yorumlamalarda Rize'den derlenen veriler ve yazılı kaynaklarda öne çıkanlar şu şekildedir: Alçak sesli olan korkak, cesaretsizdir (KK. 38). Sesi genzinden gelen kibirli olur (KK. 39; KK. 38). *Marifetnâme*'de de genizden gelen sesin kibirden olduğu belirtilir (Başar, 2007: 78). Sesi ince olan adam kılıbık olur (KK. 12; KK. 39; KK. 38). Sesi kalın olan adam sinirli olur (KK. 38). Sesi kalın olan kadının erkeksi özellikleri baskın olur (KK. 12). Sesi tiz olan nahif, kibar olur (KK. 38). Yazarı belli olmayan bir kıyafetnamede ise kalın ses cesaret, ince ses korkaklık olarak belirtilmektedir (Elbir, 2017: 54).

1.9. Boy ile İlgili Olanlar

Yazılı kültürdeki kıyafetnameler incelendiğinde insanların boyları ile alakalı benzer ifadelerin yer aldığı görülmektedir (Bozkurt, 2008: 73). Sözlü kültürde boy ile ilgili yorumlar genel olarak zıtlık teşkil etmekte ve hem kısa boy hem de uzun boy, olumsuz yorumlamaları bünyesinde barındırmaktadır: Boyu kısa olan kurnaz olur

[5] Bu düşüncenin temelinde saçı çabuk uzayan insanların çokça duş aldığı fikri bulunmaktadır. Rahat bir yaşam tarzı olan insanların, daha çok duş almaya vakti olduğu ya da alınan duşların daha uzun süreli olduğu ve bunun sonucunda da saçlarının sürekli olarak beslendiği için daha hızlı uzadığı söylenmektedir.

[6] Çünkü vücudun bütün besini saça gitmektedir ve bu da kişinin düşünme yetisini zedelemektedir.

[7] Uzun olan saçın, kişinin başını sürekli olarak aşağıya çektiği ve bu sebeple sürekli baş ağrısı yaşamasına sebep olacağına inanılmaktadır.

(KK. 36). Boyu kısa olan fesat, sinsi olur (KK. 35). Boyu alçak olan gaddar olur (KK. 26). Boyu kısa olanın ömrü kısa olur (KK. 6; KK. 16). Boyu kısa olan zeki olur (KK. 22). Boyu uzun olan ölünce kabre sığmaz (KK. 35). Uzun boylu olan gaddar olur (KK. 4). Kastamonu yöresinde boyu uzun olan insanların ahmak olduğuna dair bir inanış vardır (Akman, 2018: 22). Benzer bir inanışa Rize'de de rastlanır: Boyu uzun olanın algılaması az olur (KK. 12; KK. 39).[8] Çok uzun boylu olan hafif aptal olur (KK. 36).

1.10. Boyun ile İlgili Olanlar

Rize'den derlenen metinlerde "boyun" hakkında fazla veriye ulaşılamamıştır. Boyun şu yönlerden yorumlamalara konu olmuştur: Boynu kalın olan zengin olur (KK. 26). Boynu uzun olan kadın güzel olur (KK. 22). Bu durum halk arasında bir zarafet göstergesidir.

1. 11. El, Ayak, Bilek, Parmak, Tırnak ve Omuz ile İlgili Olanlar

Bu başlık altında Rize'de derlenen metinler, zengin bir içerik sunmakta ve yazılı kaynaklarla benzerlik göstermektedir. Mustafa Bin Evrenos, "Hâzâ Kitab-ı Firâsetnâme" adlı eserinde firaset ilminde el ve elde bulunan çizgilerin oldukça önemli olduğunu ifade etmektedir. Bunun sebebi ise bir insanın sadece eline bakılarak hem karakteri hem de geleceği hakkında bilgi edinilebiliyor olmasıdır (Türkdoğan, 2014: 177). Bu bakımdan el ile ilgili yorumlar Rize'de çeşitliliğe sahiptir: Eli küçük olan becerikli olur (KK. 22). Eli ufak olanın işi temiz olur (KK. 34; KK. 42; KK. 11). Eli ufak olanın boyu kısa olur (KK. 39). Eli kalın olanın yemeği lezzetli olur (KK. 11; KK. 12). Eli ağır olan insan dul ile evlenir (KK. 24). Eli ağır olanın eşi erken ölür, dul kalır (KK. 21). Eli büyük olan cömert olur (KK. 2). Sağ elinde ben olanın eli lezzetli olur (KK. 15). Elinde kırmızı ben olanın eli lezzetli olur (KK. 33). Avuç içi sert olan çalışkan ve mücadeleci olur (KK. 41), çünkü bu kişilerin çokça çalışıp eliyle iş gördüğü için ellerinin nasır tuttuğu ve sertleştiği düşünülmektedir. Solak olan insanların el yetenekleri sağlak olanlara oranla daha yüksektir (KK. 31).[9] Düşünürken elini çenesine ya da alnına götüren insan para düşünüyordur (KK. 31). Ayak ve parmaklarla ilgili yorumlar da zengin bir içerik sunmaktadır: Ayağı uzun olanın aklı az olur (KK. 39). Ayağı büyük olan yalancı olur (KK. 26). Ayağı büyük olan sakin olur (KK. 26). Ayak topuğu geriye doğru olan çok çocuk doğurur (KK. 15). Bacak boyu gövdesine göre uzun olan kadın kolay doğum yapar (KK. 8). Ayak bileği uzun olanın boyu da uzun olur (KK. 6). Ayak bileği ince olan güzel olur (KK. 18). Ayak başparmağı diğer parmaklarından ayrık olan şanslı olur (KK. 15). Ayak orta parmağı uzun olanın evde sözü geçer (KK. 29). Ayak işaret parmağı uzun olan kadının kocası erken ölür (KK. 33). Ayak işaret parmağı uzun olan zengin olur (KK. 20). Ayak işaret parmağı

[8] Bu insanların, aklının boyuna gittiği düşünülür.
[9] İnsanların büyük çoğunluğunun sağlak olması ve sol el ile iş yapmak zor olarak algılandığı için solak insanların üstün bir yeteneğe sahip olduğu düşünülmektedir.

başparmağından uzun olan şanslı olur (KK. 5). Parmakları uzun olan becerikli olur (KK. 15). Parmakları kısa olan hain olur (KK. 26). Uzun parmak her işe uzanabilmek, yetebilmek olarak yorumlanmaktadır. Eğer ince beceri ya da estetik gerektiren bir iş söz konusuysa bu görevler parmakları ince ve uzun olan kişilere verilir. Başparmağı esnek olan, geriye çok kıvırabilen insanlar daha becerikli olur (KK. 24). Kişinin parmağının kıvrak olması her şeyi yapabilir olduğu fikrini oluşturmaktadır. Çünkü bu kişiler çoğu kişide olmayan bir esnekliğe sahiptirler. Yüzük parmağı işaret parmağından uzun olanlar eşlerine daha sadık olur (KK. 24). Parmakları uzun olan marifetli olur (KK. 5). El başparmağı çok uzun olan kötü insan olur (KK. 40). Eğer kişinin el başparmağı, işaret parmağının yarısından yukarıdaysa bu kişilerin cinayet işlemeye meyli olduğu düşüncesi mevcuttur (KK. 33). Başparmağı yamuk olan becerikli olur. Başparmağının tepesi kısa ve geniş olan kötü niyetli olur (KK. 25). Parmakları ince yapılı olan zanaatlı olur (KK. 43). Tırnağı hızlı uzayan insan stresli olur (KK. 24). Başparmağının tırnağı kısa olan cimri olur (KK. 20). Omuzla ilgili değerlendirmeler ise şöyledir: Omzu düşük olan kederli olur (KK. 6; KK. 16). Omzu geniş olan kolay hastalanmaz (KK. 16; KK. 3).

1.12. Kalça, Basen ve Göğüs ile İlgili Olanlar

Rize'de kalça ve basenle ilgili kıyafet yorumlamaları şöyledir: Kalçası yere yakın olan fitneci olur (KK. 39). Kalçası geniş olan kolay doğum yapar (KK. 39). Kalçası dar olan zor doğum yapar (KK. 39). Kalçası geniş olan kız doğurur (KK. 17). Kalçası geriye doğru olan kadın akıllı olur (KK. 21). Basenli kadın doğurgan olur (KK. 30). *Marifetnâme*'de göğsü çıkık olanın ahlakı kötü, dar olanın gamlı, kadının göğsü küçük olursa sütünün bol olduğu belirtilir (Başar, 2007: 80). Rize'de ise göğüsle ilgili şu veriler elde edilmiştir: Göğsü küçük olanın sütü çok ve yağlı olur (KK. 17). Göğüsleri büyük olan kadın cennetliktir (KK. 29). Göğsünün arasında tüy olan imanlı olur (KK. 4).

1. 13. Karakteristik Özellikler

Karakter özellikleri hakkında yöreden derlenen veriler konuşmak, gülmek ve cimrilik üzerinedir: Erkek çok kahkaha atıyorsa havalıdır (KK. 14). Kadın çok sesli gülüyorsa hafif meşreptir (KK. 39). Az konuşan sinsidir, laf biriktirir (KK. 12). Yamuk ağız konuşan kibirli olur (KK. 23). İnek dili yiyen çok konuşur (KK. 20). Cimri insanın yemeği yenmez hastalık yapar (KK. 34; KK. 42; KK. 3).

1. 14. Ten Rengi ile İlgili Olanlar

Rize'de ten rengiyle ilgili yapılan derlemelerde sarışınlığın daha çok olumsuz yorumları barındırdığı ve hastalıkla ilişkilendirildiği ortaya çıkmıştır. Esmer olmanın ise güç ve sağlıkla ilişkisi kurulmuştur. Derlenen veriler şöyledir: Sarışın kişi kavgacı olur (KK. 12; KK. 39; KK. 3; KK. 14; KK. 10). Sarışın çocuklar yaramaz olur (KK. 30). Sarışın erkekler aldatır (KK. 35). Sarışın insan inat olur. "Alma sarı, satma sarı,

bahçende ot biterse (sarı ot) kopar da at dışarı" (KK. 43). Sarışınlar aptal olur (KK. 29). Beyaz tenliler çok üşür (KK. 29) ve bu durum hasta kişilerinin benzinin solmasıyla ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla sarışın veya beyaz tenli kişilerin hastalıklara karşı dirençsiz olacağı düşünülmektedir. Esmer insan kuvvetli olur (KK. 38). Esmer insan hastalığa dirençli olur. Kolay hastalanmaz (KK. 38; KK. 14; KK. 10).

1. 15. Vücut ile İlgili Olanlar

Rize'den derlenen vücutla ilgili yorumlamalar şu şekildedir: Şeytan tüyü olan şanslı olur (KK. 29). Bu kişilerin şeytan tüyü olarak ifade edilen tüyleri kesmemeleri gerektiği, tüyü kesmeleri halinde bu durumun uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır. Çünkü bu tüy, yaratıcının kişiye vermiş olduğu bir hediye gibi düşünülür. Kıyafetname metinlerinde karnın küçük olması olumlu bir durumken büyük olması ise olumsuz olarak ifade edilmektedir (Elbir, 2017: 50). Eserlerde büyük karnı olanın anlayışsız ve cahil olduğu yazmaktadır (Yılmaz, 2012: 135). Rize'de de karın büyüklüğü olumsuz bir duruma yorularak "karnı büyük olan çok konuşur (KK. 26)." denilmiştir. Bu yönüyle halk inanışları ve kıyafetname metinlerinin birbiriyle örtüşen hükümleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Karınla ilgili bir diğer yorum ise şöyledir: Hamileyken karnı sivri olan erkek, yuvarlak olan kız doğurur (KK. 17). Vücutla ilgili diğer yorumlar genellikle vücuttaki ben, kilo ve kıl üzerinedir: Göbeğinin ortasında ben olan zengin olur (KK. 22). Vücudunda çok ben olan zengin olur (KK. 15). Beni çok olan güzel olur (KK. 18). Çok zayıf ve kilo alamayan insan hırslı olur (KK. 15). Çok kilolu olanın mezhebi geniş olur (KK. 15). Kilolu kadının sütü az, çocuğu cılız olur (KK. 32). Ensesi delik olan cimri olur (KK. 20). Çocuğun kuyruk sokumu çukursa ondan sonra doğacak olan çocuk erkek olur (KK. 24). Hırslı olan insanın karnında kurbağa vardır (KK. 21).[10] Kalıplı ve heybetli olanın eli açık olur (KK. 26). Çok kıllı olan adam merhametli olur (KK. 18). Yapılan derleme esnasında görüşülen kaynak kişi, evlilik kararı almada kadınların karşılarındaki erkekte bulunan kıl miktarına dikkat ettiğini belirtmiştir. Özellikle göğüs bölgesinde bulunan kıllar, kişinin karakteri için karar verici nitelik taşımaktadır. Fakat yazarı belli olmayan bir kıyafetnamede kıl azlığı letafet unsuru sayılırken çok kıllı olmak akıl noksanlığı olarak görülmektedir (Elbir, 2017: 51). Bu açıdan ise kıyafet yorumlarının bölgelere, yazılı ve sözlü kültüre, cinsiyete, kişisel yorum vb. etkenlere göre farklı özellikler barındırabileceği ortaya çıkmaktadır.

2. Rize Yöresinde Kıyafet Algısı ve Derlenen Metinlerin Klasik Türk Edebiyatındaki Kıyafetnamelerle Olan İlişkisi

[10] Burada kişinin karnında kurbağa olmasından kasıt yerinde duramaz oluşudur.

Çalışmanın bu kısmında yazılı kültürde daha fazla öne çıkan Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyafetnâme'si (Başar, 2007) ile Hamdullah Hamdi'nin Kıyafetnâme'sinin bir nüshası (Alkan Ataman, 2022), Rize'nin merkez ilçesinden tespit edilen kıyafetname örnekleriyle karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma tablosu metinlerde işlenen uzuvlar noktasında aşağıdaki gibidir. Tabloda uzuvlar verilirken alfabetik sıra takip edilmiştir:

Uzuvlar	Erzurumlu İbrahim Hakkı (Başar, t. y.)	Hamdullah Hamdi (Alkan Ataman, 2022)	Rize
Ağız	+	+	+
Âlet	+	-	-
Alın	+	+	+
Ayak	+	+	+
Baldır	+	+	-
Baş	+	+	-
Bilek	+	+	+
Boy	+	+	+
Boyun	+	+	+
Burun	+	+	+
Çene	+	+	+
Dil	-	-	+
Diş	+	+	+
Diz	+	-	-
Dudak	+	+	+
El	+	-	+
Enek	+	+	-
Ferç	+	-	-
Göğüs	+	-	+
Göz	+	+	+
Kalça	-	-	+
Karakter	+	+	+
Karın	+	+	+

Kasık	+	-	-
Kaş	+	+	+
Kirpik	+	-	-
Kulak	+	+	+
Omuz	+	+	+
Oyluk	+	-	-
Ökçe	+	+	-
Parmak	+	+	+
Saç	+	+	+
Sakal	+	+	-
Ses	+	+	+
Sırt	+	+	-
Ten Rengi	+	+	+
Tırnak	+	+	+
Topuk	+	+	+
Vücut	+	+	+
Yumurtalık	+	-	-
Yüz	+	+	+

Tablo'da vücutta karşımıza çıkan kıyafetlerin hemen hepsiyle ilgili Rize'nin merkez ilçesinden de veriler elde edilmiştir. Bu durum, yazılı ve sözlü kültür ürünlerinin birbiriyle olan ilişkisini daha açık bir şekilde ortaya koyma noktasında önem arz etmektedir. Bu benzerlikler halkın ortak estetik ve ahlak algısının yüzyıllar boyunca sözlü gelenekle taşındığının bir göstergesidir.

Yazılı kıyafetnamelerin saray geleneğine ait olup daha çok ahlaki, dinî bir öğreti ve ideal insan tasavvuru sunması, bunun yanı sıra Rize halkının anlatıları "günlük hayatta kime güvenilir, kimden kız alınır, kime kız verilir" gibi pratik bilgiye dayanması ve hayati kaygılar taşıması, geçmişten bu yana iki dünya görüşü arasındaki zihniyet kırılmasının bir yansımasıdır. Bu anlamda sözlü kültürdeki kıyafetname geleneğine ait veriler, daha çok günlük hayatta karşılaşılabilecek riskleri azaltmaya yönelik olup günlük hayatın somut ihtiyaçlarına cevap veren faydacı bir işleve sahiptir.

Yukarıdaki tabloda dil ile ilgili derlemelerin yazılı kıyafetname örneklerinde karşımıza çıkmadığı ancak Rize'den yapılan derlemelerde bunun yer aldığı

görülmektedir. Tablo incelendiğinde klasik metinlerde kadının veya erkeğin cinsiyetini belli eden organlara da yer verilmekle birlikte sözlü kültürden yapılan derlemelerde halkın bunlarla ilgili çok sayıda değerlendirmesi olsa da bunları fazla dile getirmedikleri, kişisel olarak ifade edip yazıya geçirilmesini istemedikleri görülmüştür. Bu durum ise halkın müstehcen konulara bakış açısını yansıtma noktasında dikkate değerdir.

Hamdullah Hamdi'nin ve Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın kıyafetnamesi ile Rize yöresine ait sözlü inanışlar karşılaştırıldığında, yazılı eserlerde el ile ilgili fazla yorum bulunmazken sözlü kültürde el ile ilgili birçok ifade bulunmaktadır. Derleme esnasında el ile ilgili elde edilen bilgiler, elin büyüklüğü, elde bulunan ben, kişinin kullanmaya alıştığı eli ve elin bulunduğu konum ile ilgilidir. El büyüklüğü ya da küçüklüğü arasında birbirine zıt inanç durumları görülmektedir. Kimisine göre elin büyüklüğü olumlu iken kimisine göre ise küçüklüğü olumlu olarak ifade edilmiştir. Sözlü kültürde ele dair çok sayıda veriye ulaşılması, sözlü kültürün günlük hayata dair pratiklere odaklanması yönüyle normaldir. El yapısı, bireyin emeğini öne çıkaran ve toplumun emeğe bakışı hakkında ipucu veren bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla bu gibi veriler, tarım ve emek merkezli toplumlarda halkın el becerisini, çalışkanlığı önemsediğini ve bu önemi kıyafetler üzerinden ölçmeye çalıştığını göstermektedir.

Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Hamdullah Hamdi'nin metinleriyle yöredeki kıyafetname örneklerindeki yorumlamalarla ilgili benzerliklere dikkat çekmek gerekirse bu metinler arasında çok sayıda benzerlik olmamakla birlikte benzer yapıda değerlendirmelere rastlandığını belirtmek gerekir. Erzurumlu İbrahim Hakkı'da siyah göz itaate, kızıl göz cesarete, gök göz zekâya, ela göz edip olmaya, küçük göz hafifliğe, büyük göz zarifliğe, gözü yumru olan hasete, orta olan dostluğa, kırpık göz yaramazlığa, şaşılık eğri bakmaya yorumlanır. Gözleri gök olan ve gözlerinde mavilik olandan uzak durulması gerektiği söylenir (Başar, 2007: 77). Yörede ise daha çok göz rengi üzerinden bir benzerlik vardır. Bu anlamda gök ve mavi gözlü olanın nazarı değeceği düşünülür. Aynı zamanda ela göz halk arasında huy güzelliği olarak yorumlanırken kıyafetnamede edepli olma şeklinde değerlendirilmiştir. Burun konusunda yakın düşünceler olsa da benzer örneğe rastlanamamıştır. Kulakta ise yine yakın bir benzerlik kurulamamıştır. Kaşları ince olanın sinsi olacağına dair halk arasındaki yorum, kıyafetnamede kaş ucu ince olanın işi gücünün fitne olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. İbrahim Hakkı'nın kıyafetnamesinde parmağı uzun olmak bilgi sahibi ve hüner ehli gösterilirken Rize'de ise benzer yapıda yetenekli olarak ele alınmıştır. Başka bir örnekte boyu kısa olanın çok hilesi olduğu söylenirken Rize'de de aynı bağlamda boy kısalığı kurnazlık şeklinde belirtilir. Genizden gelen sesin kibirli olduğu ise her iki metinde de görülür. *Marifetnâme*'de karakter özelliklerinde çok gülmenin utanma olmadığına yorulması gibi Rize'de kadının çok

gülmesi de hafif meşreplik olarak yorumlanmıştır. Göğsü küçük olanın sütünün çok olacağı her iki metinde de vardır.

Hamdullah Hamdi'nin kıyafetnamesine bakıldığında ise boyu uzun olanın saf kalbe işaret ettiği söylenirken yörede bu görünüşe sahip kişilerin hafif aptal olduğu belirtilir. Yine boyu kısa olanın hilekâr olduğu metinde söylenirken derlemelerde ise sinsi olduğu yönünde benzerlik kurulabilir. Genizden gelen sesin kibirli olması her iki metinde de var. Kahkahanın hayâsızlığın belirtisi olması hem kıyafetname metninde hem de Rize'den derlenen kıyafet özelliklerinde vardır, ancak Rize'de bu hayâsızlık kadın üzerinden verilmektedir.

Rize'nin merkez ilçesinden derlenen kıyafetname geleneğine dair örnekler değerlendirildiğinde bunlarla ilgili bazı veriler ortaya çıkmaktadır:

Ağız, büyüklüğe ve genişliğe göre değerlendirilmiş, bu şekillere göre zenginliğe ve konuşkanlığa dair yorumlar yapılmıştır.

Diş, şekil olarak seyrek, ayrık, sıralılık ve lekelere göre ele alınmış ve şansa, zengin olmaya, kıskançlığa, baht açıklığına, hastalığa yorumlanmıştır.

Dudak, incelik, kalınlık, hatların belirginliği, okkalık ve renge göre değerlendirilmiş, cilveye, sinsiliğe, çok konuşmaya, kişinin tabiatına yönelik yorumlara gidilmiştir.

Dil, uzunluğuna, ucunun sivriliğine, yassılığına, yarıklığına göre değerlendirilmiş ve yalan konuşmaya, çok konuşmaya, saflığa, fitneye yorumlanmıştır.

Alın ise darlığı, genişliği, kısalığı, kırışıklığı ve beliren damara göre değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeye göre yapılan yorumlar ise sıkıntıya, zekâya, akla, ferasete, alıklığa, kandırılmaya, ömrün kısalığına, düşünceli olmaya, gelecek tahminine yöneliktir.

Kulakla ilgili yorumlarda kulağın büyüklüğü, küçüklüğü ve kısalığı esas alınır. Bu yorumlar zenginliğe veya ömür kısalığına yönelik değerlendirmeler içerir.

Burunla ilgili değerlendirmeler; ucunun eğriliğine, yamukluğuna, uzunluğuna, sivriliğine yöneliktir. Bunlar kibre, Karadenizli olmaya, uzun ömre, olumsuzluğa, gurura, dik başlılığa yorumlanır. Burunla ilgili değerlendirmelerin de geneli olumsuz özellik arz etmekte olup bazıları ise Karadenizli olma, gururlu olma vb. açılardan kişiye bağlı olarak olumlu veya olumsuz özellik arz etmektedir.

Göz hakkındaki yorumlar genelde renge gözün büyüklüğü veya küçüklüğüne, inceliğine, gözde çıkan bir sağlık sorununa, gözün çekikliğine, bakışa, gözdeki hareketliliğe göre değerlendirilir. Renkli gözler, göy (yeşil) gözler, beyaz gözler nazara yorulmuştur. Gözle ilgili yapılan diğer yorumlar zekâya, kurnazlığa, zenginliğe,

tehlikeli olmaya, hainliğe, yalan konuşmaya, nazara, meraka ve sabırsızlığa yöneliktir. Bu da bir kişiyi "ben gözünden anlarım" şeklinde halk arasında deyimleşmiş sözlerin kişinin gözlerine bakarak halkın onun kişiliğine dair birçok çıkarımda bulunabildiğini ortaya koymaktadır. Bu inanış, toplumsal ilişkilerde temkinli davranma kültürünün kıyafet temelli bir yansımasını oluşturmaktadır. Kişilerin şekil özellikleri üzerinden verilen bu hükümlerin olumlu olanları da olmakla birlikte daha çok olumsuz bir yapı arz ettikleri görülmektedir. Bu olumsuz yapı, normal olanın söylenmesine de gerek olmadığı yönüyle tutarlı bir görünüm sunmaktadır. Buna karşılık, halk arasında "ela gözlü olanın iyi huylu olacağı" yönündeki inanış, huy güzelliğine verilen önemi yansıtmakta; bu nedenle özellikle gelin seçimi vb. hususlarda söz konusu fiziksel özellikler olumlu birer kıstas olarak değerlendirilebilmektedir. Bu yüzden de kıyafet bilgileri içerisinde olumlu özellikler de yer almaktadır.

Çene, gamzeye, yarıklığına, uzunluğuna, ileri veya geride olmasına göre kıyafete konu edinilmiş, bu şekil özellikleri iki evliliğe, konuşkanlığa ve ahmaklığa yorulmuştur.

Kaşla ilgili yorumlar kalınlık, incelik, kaşların birbirine yakınlığı veya uzaklığı, çatıklığı, dikliğine bağlı olarak yapılmıştır. Yapılan bu yorumlar kaşın şekline göre masumluğa, iyiliğe, zarafete, evliliğe, hiddete, özgürlüğe ve sinsiliğe dairdir.

Kiloya, gamzeye, çirkinlik ve güzelliğe, parlaklığa, kediye benzerliğe göre ele alınan yüz ise yardımseverliğe, güler yüze, baht güzelliğine, huy güzelliğine, kalp temizliğine yorumlanmıştır.

Ayakta uzunluk ve büyüklük şekil özellikleri olarak dikkate alınmış, akıl azlığına, yalancılığa ve sakinliğe yönelik halk arasında değerlendirilmede bulunulmuştur. El ise küçüklüğüne, ağırlığına, elinde ben olmasına göre değerlendirilmiş, boy kısalığına ve evlilik şeklinin nasıl olacağına yorumlanmıştır. Ayak bileği uzunluğuna göre değerlendirilerek boy kısalığının işareti olarak belirtilmiştir. Dolayısıyla kıyafetname metinlerinde bir uzvun şeklinden başka bir uzvun boyutu veya nasıl olduğuna dair çıkarımlar da yapılabildiği anlaşılmaktadır.

Parmaklar kısalığa, uzunluğa, inceliğe göre ele alınmış, hainlik, beceri ve zanaatkârlık açılarından dikkate alınmıştır. Ayak parmakları, uzunluğa, ayrıklığa, yamukluğa, genişliğe göre sözünü geçirmeye, beceriye, kötü niyete, erken ölüme yorulurken ayak başparmağı ayrık olması durumunda şansa, yine ayak işaret parmağı uzunluğuna göre şansa yorumlanır. El başparmağı uzun olan ise kötü bir kişi olarak halk arasında kabul görmüştür. El kalınlığı ise lezzetli yemek yapan şeklinde değerlendirilmiştir. El, solaklık veya sağlaklığa göre yetenek açısından ele alınmıştır.

Tırnak, uzaması bakımından ele alınmış, strese yorulmuş, başparmağının kısalığı ise cimrilik şeklinde düşünülmüştür.

Uzuvlardan omuz, düşüklüğe veya genişliğe göre kedere yahut sağlığa yorumlanmıştır.

Kısalık veya uzunluğa göre değerlendirilen boy, kurnaz, aptal, gaddarlık, zekâya, algılamada zorluğa, ömür kısalığına yorumlanmış; saç ise renge, sertliğine, düzlüğe, uzamasına, kıvırcıklığına, seyrekliğine, sıklığına, uzunluğa, kelliğe göre ele alınarak sinirli olmaya, huysuzluğa, işinin rast gitmesine, rahat yaşamaya, zekâya, kaderin çokluğuna, ömrün gamına, şansa, akıl azlığına, baş ağrısına yorumlanmıştır.

Ses ise inceliğine, kalınlığına, tizliğe göre korkaklık, cesaretsizlik, kibir, kılıbıklık, sinirli olma, erkeksilik, naiflik olarak düşünülmüştür.

Göğüs, küçüklük, büyüklük ve arasındaki tüye göre sütün çokluğuna veya olmamasına, cennetlik olmaya veya imana yorumlanmış; kalça ise yere yakınlık, genişlik, darlık açısından fitneye, kolay veya zor doğuma, doğurganlığa, kız veya erkek doğurmaya yorumlanmıştır.

Kahkahayla gülmek cinsiyete göre farklı şekilde yorumlanmış, erkekte olumlu bir özellik olarak değerlendirilirken kadında olumsuzlukları bünyesinde barındırmaktadır. Erkekte bir stil, karizma olarak öne çıkan bu değerlendirme, kadın bedeninde ahlaki ve toplumsal bir anlam kazanır.

Değerlendirmeler arasında ten rengi de vardır. Sarışınlık, esmerlik ve beyaz ten dikkate alınarak bu ten renkleri üzerinden kavgacı olma, kuvvet, sağlık, üşüme, yaramazlık, aldatma, inatçılık ve aptallık gibi yorumlamalar yapılmıştır.

Vücut ise genel olarak kiloya, benli olmaya, tüylülüğe, kıllı olmaya, kalıplı olmaya ve heybete, karın büyüklüğüne, sivriliğine, yuvarlaklığına göre değerlendirilerek zenginliğe, şansa, akla, eli açıklığa, çok konuşmaya, doğacak çocuğun cinsiyetine, hırsa, mezhep genişliğine, merhamete, güzelliğe, süt azlığına yorulmuştur.

SONUÇ

Bu çalışma, Rize ili özelinde halk arasında sözlü gelenek yoluyla aktarılan beden kabullerine yönelik kapsamlı bir derleme sunmakta ve bu derlemenin yazılı kültürdeki kıyafetname metinleriyle ilişkisini ortaya koymaktadır. Sözlü kültürden derlenen kıyafet verileriyle kıyafetnameler karşılaştırıldığında bazı örnekler birbiriyle uyumluyken bazılarında ise yorumlamalar noktasında farklılıklar tespit edilmiştir. Yorumlamalar kimi zaman değişmekle birlikte yazılı kültür ve sözlü kültürdeki kıyafete dair tutumun aynı geleneğin farklı uzantıları olduğu görülmektedir. Nitekim bu iki koldan uzanan kıyafet bilgisi incelendiğinde yazılı ve sözlü kültürün karşılıklı olarak birbirini beslediği söylenebilir. Her iki tarafta da kıyafet bilgisi verilirken keskin hükümler kullanılması, bu beslenmeyi destekler niteliktedir. Yapılan kıyaslama sonucunda, Hamdullah Hamdi ve Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın kıyafetnameleri ile

Rize'den derlenen kıyafet bilgileri arasındaki benzerlikler dikkate alındığında, kıyaslamaya dâhil edilen kıyafetname metinlerinin sayısının artması durumunda, sözlü ve yazılı kültürdeki kıyafet bilgileri arasındaki benzerliklerin de artacağı düşünülebilir.

Kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda ulaşılan bulgular, günümüzde modernleşme, mekânsal dönüşüm ve iletişim yollarının çeşitliliğine rağmen kıyafet bilgisinin Rize'de hâlen canlılığını koruyan kültürel bir pratik olduğunu ve halkın fiziksel özelliklerden yola çıkarak bireylerin karakterine dair değerlendirmeler yapma eğilimini sürdürdüğünü göstermektedir.

Yapılan derlemede kadın kaynak kişi sayısının fazlalığı ve yapılan gözlemler göstermektedir ki bu tür inanış ve uygulamaları kadınlar daha çok benimsemiş ve yaşatmaktadır. Kadının eş olma, annelik vb. toplumsal rolleri, onun evlilik ve doğurganlıkla ilgili yorumlamalarda da aktif olmasını sağlamıştır. Rize'den elde edilen kıyafet verilerinde, kişinin nereden ve nasıl biriyle evleneceği, kaç çocuğu olacağı, doğacak çocuğun cinsiyeti ve doğduktan sonraki şekilsel özelliklerinden hareketle huyu gibi birçok yorumun kadınlar tarafından deneyimlendiği ve bir kıyafet bilgisi olarak aktarıldığı tespit edilmiştir. Tüm bu verilerden hareketle Rize'de geleneğin kadın merkezli bir yayılım alanı bulduğu söylenebilir. Yazılı kültürde ise eldeki bilinen kıyafetname metinlerinin erkekler tarafından kaleme alınmış olması, sözlü kültürdeki kadınların etkin olduğu aktarım alanıyla yazılı kültürdeki erkek üretim alanı arasındaki cinsiyet temelli egemenlik farklılığını ortaya koyar niteliktedir.

Rize'den derlenen kıyafet bilgilerinin bazılarında birbirinden tamamen zıt yorumlamalar söz konusu olmuştur. Örneğin bazı verilerde boyu uzun olanın gaddar olduğu ifade edilirken bazılarında boy kısalığı gaddarlığa yorulmuştur. Dolayısıyla bu gibi yorumlamaları etkileyen çok sayıda bağlamsal faktörün bulunduğunu dikkate almak gerekmektedir. Karşıt fiziksel özelliklerin benzer şekilde değerlendirilmesi, bazı yorumların belirli bir ideal ölçüden çok yorumlayanın konumu ve bakış açısına bağlı olarak şekillendiğini düşündürmektedir.

Kişilerin kıyafetindeki görsel ipuçlarından yola çıkarak ahlaki değerler hakkında birtakım yorumlamalara gidilmekte, bu gibi yorumlamalar ise kişileri evlilik, iletişim, ortaklık vb. bazı konularda karar almaya ve yönlendirmeye etki etmektedir. Yapılan derlemeler, bireylerin günümüzde bile dış özelliklerden hareketle kişiliğe dair yorumlar yaptığını ortaya koymaktadır. Bu durum insanın, bilinmeyeni keşfetme merakından ve bilinmeyene karşı duyduğu endişeden, onu anlamlandırma isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu sayede birey, birtakım ön bilgiler kullanarak karşıdakine güvenecek veya ona karşı tedbir alabilecektir. Bu noktada kıyafetnameler birer sosyal okuma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireyin başkasına olan merakının, onu tanıma ve anlamlandırma isteğinin bir ürünü olan bu türle toplumun estetik görüşü, inanç yönü, güzellik algısı görülebilmektedir. Dönemlerinin kültür değerlerini derleyen kıyafetnameler, çağının inanç ve düşünce yapısına ışık tutmaktadır. Kıyafetnamelerde yer eden metinler yüzyıllar boyunca halkın düşünce yapısında yer etmiş, geleneklerle kuşaktan kuşağa aktarılmış ve günümüze ulaşmıştır. Günümüzde halk inanışı, hurafe olarak nitelendirilip bilim anlayışına ters düşen bir yönü kabul edilse de tarih boyunca insanların bu gibi bilgilerle hayatlarını şekillendirdiği bilinen bir gerçektir.

Halk genelde kıyafet türünde olumsuz özellikleri dile getirmiş, olumlu olanların zaten her konuda orta olanı olduğunu düşünmüştür. Şekilsel bir bozukluk genellikle olumsuza yorumlanmıştır. Genel çizginin dışına çıkan toplumdan farklı özelliği olan kişilere hoş gözle bakılmamış, bunların fiziki bir özelliğinden yola çıkarak kişiliğine veya gelecekte başına geleceklere yönelik yorumlamalarda bulunulmuştur. Yaptığımız derlemelerde alışılmış tipin dışında özellik arz eden fiziksel unsurlar, genellikle olumsuz yorulmuştur, dolayısıyla genellikle vücut yapısında denge aranmıştır.

Rize halkının beden kabulleri temelli değerlendirmelerinde doğa, çevre ve geleneksel inanç sistemlerinin etkili olduğu; bazı fiziksel özelliklerin olumlu, bazılarının ise olumsuz karakter nitelikleriyle özdeşleştirildiği görülmüştür. Bu durum, fiziksel görünümün yalnızca estetik bir unsur değil, aynı zamanda bireyin iç dünyasına dair ipuçları taşıdığı yönündeki yaygın halk inanışının bir yansımasıdır.

Rize'de kıyafet ile ilgili yorumlamalara bakıldığında hem dünyevi hem ahiret inancıyla ilgili yorumlamalarla karşılaşılır. Bu konuda yapılan yorumlar: Amelin iyiliğine, dünyada zenginliğe, şansa, cömertliğe, hırsa, merhamete, güzelliğe, akla, cesarete, korkaklığa, kılıbıklığa, sinire, erkeksiliğe, naifliğe, sinsiliğe, kuvvete, sağlığa, yaramazlığa, aldatmaya, inatçılığa, aptallığa, huysuzluğa, kurnazlığa, gaddarlığa, ömür kısalığına, işin rast gitmesine, gama, baş ağrısına, rahat yaşama, kederin çokluğuna, beceriye, temiz işe, lezzetli yemeğe, cimriliğe, strese, erken ölüme, kötü niyete, yeteneğe, sadakate, şansa, yalancılığa, akıl azlığına, evlilik şekline, hainliğe, yalancılığa, sakinliğe, konuşkanlığa, yardımseverliğe, güler yüze, baht güzelliğine, huy güzelliğine, kalp temizliğine dairdir. Tüm bu yorumlar göstermektedir ki birey, dünya hayatında sağlığa, güce, zekâya, iyi huya, güzelliğe, cömertliğe, zenginliğe ve yetenek gibi özelliklere önem vermiş, uzun ömürlü bir yaşam hayali kurmuştur. Bireyin dış görünüşünden hareketle yorumlamalara gidilerek ulaşılmaya çalışılan bu özelliklerde olumlu olanlar değer görmüş, olumsuzluklar ise toplum nazarında kaçınılması gereken özellikler veya kişiler olarak kabul görmüştür. Sonuç olarak ise halk nazarında kişinin kıyafeti, toplumsal stereoitipler ışığında değerlendirilmiş ve bu değerlendirmeler bireylere yönelik tutumlarda çoğu zaman yönlendirici olmuştur.

KAYNAKÇA

Açа, Mehmet (2008). "Mitten Destana Beden". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. S. 2. s. 39-58.

Açа, Mehmet (2018). "Geleneksel Türk Dünya Görüşünde Suret/Sima Algısı". *Doğu Batı Konferansı III. International Conference; West of The East, The East of The West.* Ohrid-Makedonya. s. 17-21.

Açа, Mustafa-Buse Asena Demir (2020). "Kültürel ve Sosyal Davranışların Anlam ve İşlev Dünyasına Bir Yolculuk: Davranış Folkloru". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi.* S. 32. s. 1253-1277.

Akkoyun, Tuğba (2023). "Beden Folkloru Açısından Gagavuz Mânilerinde Kadınlar". *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 1. s. 290-309.

Akman, Eyüp (2018). "Kastamonu'da İnsan Uzuvlarıyla İlgili İnançlar". *Erciyes.* S. 481. s. 19-22.

Alkan Ataman, Hanife (2022). "Hamdullah Hamdî'nin Kıyâfetnâme'sinin Bir Nüshası Üzerine". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*. S. 74. s. 193-222.

Aydın, Şenol (2022). *Seyyid Salih'in Terceme-i Kıyâfet-nâme'si İnceleme-Metin-Dizin.* Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydoğan, Hatice Aycan (2019). *Türk Halk İnanış ve Uygulamalarında El Sembolü.* Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aytekin, Şeyda (2023). *Karaman Halk İnanışları ve Uygulamaları.* Yüksek Lisans Tezi. Karaman: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Belen, Maksut (2024). "Bir Kıyafetname Nümûne". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 42. s. 192-210.

Bozkurt, Kenan (2008). *Kıyâfet İlmi, Türk Edebiyatında Kıyâfet-Nâmeler ve Şa'bân-I Sivrihisârî'nin Kıyâfet-Nâmesi (Transkripsiyonlu Metin İnceleme).* Yüksek Lisans Tezi. Dicle: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Büyükokutan, Aslı (2007). "Dalaman Muğla Yöresi Kadınlarının Bedensel Özelliklerle İlgili Yorumları". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 18. s. 168-193.

Çavuşoğlu, Ali (2009). "Kıyafet İlmi ve Kutadgu Bilig'de Kıyafet İlmi/Fizyonomi İzleri". *Bilimname: Düşünce Platformu*. S. 17. s. 293-302.

Çelebioğlu, Âmil (1979). "Kıyâfe(t) İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî ile Erzurumlu İbrâhim Hakkı'nın Kıyâfet-Nâmeleri". *Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*. S. 10. s. 225-262.

Çıblak, Nilgün (2004). "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar". *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR).* S. 15. s. 103-125.

Çulhaoğlu, Gülşen (2021). "Kıyâfetü'l-İnsâniyye Fî Şemâ'ili'l-Osmâniyye'yi Siyaseten Okumak". *Gazi Türkiyat.* S. 28. s. 75-90.

Demir, Buse Asena (2020). *Trabzon ve Çevresi Davranış Folkloru Üzerine Bir Araştırma.* Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ekici, Metin (2018). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Elbir, Bilal (2017). "Yazarı Bilinmeyen Bir Kıyafetnâme Üzerine". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi.* S. 19. s. 37-58.

Erkal, Abdulkadir (2010). "Kıyafetnâmeler Üzerine". *Journal of Turkish Research Institute.* S. 13. s. 217-225.

Erzurumlu İbrâhim Hakkı Hazretleri (t.y.). *Marifetnâme (*sad. F. Başar). İstanbul: Âlem Yayıncılık.

Fedakâr, Pınar-Nükte Sevim Derdiçok (2016). "Meslek Folkloru Bağlamında Kıyı Ege Kadın Balıkçı Folkloru". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 36. s. 95-106.

Gültekin, Mustafa (2014). "Yerelleşme, Performans ve Beden Folkloru Bağlamında Balıkesirli Masal Anlatıcısı Kezban Karakoç". *Milli Folklor.* S. 104. s. 46-59.

Gürçayır, Selcan (2007). *Çağdaş Kentte Beden Folkloru.* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürsoy-Naskali, Emine-Aylin Koç (2009). *Beden Kitabı.* İstanbul: Kitabevi.

Kaderli, Zehra (2018). "Kültürel Söylemlerin Biçimlendirme Yerlemi Olarak Beden ve Çağdaş Beden Modifikasyonlarının Fenomenolojik Boyutları". *Folklor/Edebiyat*. S. 94. s. 161-182.

Karakaya, Handan (2018). "Toplumsal Cinsiyet Algısı, Din ve Kadın". *Journal of Analytic Divinity.* S. 2. s. 36-62.

Kaya, Muharrem (2009). "Destandan Halk Hikâyesine Değişen Beden Tasvirleri". *Beden Kitabı.* Editör: Emine Gürsoy Naskali vd.. İstanbul: Kitabevi Yayınları. s. 201-213.

Keleş, Yılmaz (2023). *Müellifi Bilinmeyen Bir Kıyafet-nâme (Metin-inceleme).* Yüksek Lisans Tezi. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Kırbıyık, Mehmet (2010). "Kıyâfet-Nâme-i Cedîde Hakkında". *Journal of Turkish Research Institute*. S. 39. s. 793-813.

Köse, Ali-Ali Ayten (2009). "Bâtıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. S. 2. s. 45-70.

Maden, Sedat (2017). "Türk Edebiyatında Kıyafet İlmi ve Kıyafetnameler". *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 1. s. 11-22.

Mengi, Mine (1977). "Kıyafetnameler Üzerine". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*. S. 25. s. 299-309.

Mengi, Mine (2022). "Kıyafetname". *TDV İslâm Ansiklopedisi.* C. 25. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları. s. 512-513.

Otyakmaz Aydın, Hilal (2024). *Türk Halk Kültüründe Baş ve Baştaki Uzuvlar: Siirt ve İlçeleri Örneği.* Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Örnek, Sedat Veyis (1966). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki.* Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Örnek, Sedat Veyis (1979). *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk.* Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Patarkalashvili, Ana (2019). *Kitāb-ı Ḳıyāfet-nāme.* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Saltaş Korkmaz, Elvan (2024). *Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Halk İnanışları (Kars, Ardahan, Artvin).* Doktora Tezi. Ardahan: Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Sezer, Ayşe (2023). *Bedenin Anlamlarına Türk Mitleri ve Destanları Odaklı Kültürel Bir Yaklaşım.* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Taş, Emine (2025). "Beden Folkloru Bağlamında Giyim-Kuşam ve Süslenmeye Yönelik Tutum ve Davranışların Analizi". *Folklor Akademi Dergisi*. S. 4. s. 981-997.

Tayşi, Mehmed Serhan (1979). "Kıyâfet İlmi ve Seyyid Lokman Çelebi'nin Kıyâfet Nâmesi". *İslam Medeniyeti Dergisi.* S. 38. s. 91-112.

Türk, Gökhan (2007). *Anadolu Sahasına Ait Bir Kıyafet-Nâme Örneği Üzerine İnceleme.* Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkdoğan, Melike Gökcan (2014). "İlm-i Kıyâfet ve Firâset Bağlamında Mustafa Bin Evrenos'un "Hâzâ Kitab-ı Firâsetnâme ve Kıyâfetnâme"si". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. S. 34. s. 172-195.

Türkmen, Nilgün (2020). "Beden Folklorunun Viral Reklamlarda Kullanımı ve Bir Örnek: "Anne Niçin Baktın Bana Öyle? Kılavuzu" Adlı Viral Reklam". *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 1. s. 235-254.

Yılmaz, Aktan Müge (2019). "Beden Folkloru Bağlamında Kutsal Ziyaret Geleneği". *International Journal of Language Academy*. S. 2. s. 582-594.

Yılmaz, Ayşe (2012). "Kıyafet İlmiyle Oluşturulan Eserler ve Bu Eserlerden Seçilmiş Örnekler". *CBU Sosyal Bilimler Dergisi Doç. Dr. Mustafa Aksoy Armağan Sayısı.* S. 1. s. 129-139.

Kaynak Kişiler[11]

KK. 1: Mü**** Ak**, Rize/Fındıklı/1959, Lise, Emekli, Kıyafetname, Taşlıdere Mah./Merkez/Rize, 28.08.2025.

KK. 2: Sü***** Av*****, Rize/Merkez/1995, Yüksek Lisans, Öğretmen, Kıyafetname, Müftü Mah./Merkez/Rize, 14.06.2025.

KK. 3: Ha*** Ba*, Rize/Merkez/1973, İlkokul, Ev Hanımı, Kıyafetname, Gülbahar Mah./Merkez/Rize, 23.05.2025.

KK. 4: Hi*** Be******* Al***, Rize/Merkez/1986, Ön Lisans, Ev Hanımı, Kıyafetname, Çarşı Mah./Merkez/Rize, 18.07.2025.

KK. 5: Ye*** Bi*** Ya********, Rize/Merkez/1978, Lisans, Serbest Girişimci, Kıyafetname, Müftü Mah./Merkez/Rize, 06.06.2025.

KK. 6: Ha*** Çe***, Rize/Merkez/1992, Ön Lisans, Ev Hanımı, Kıyafetname, Müftü Mah./Merkez/Rize, 17.05.2025.

KK. 7: Me**** Çe***, Rize/Merkez/1990, Ön Lisans, İşçi, Kıyafetname, Portakallık Mah./Merkez/Rize, 28.05.2025.

KK. 8: Mü****** Çe***, Trabzon/Merkez/1961, İlkokul, Ev Hanımı, Kıyafetname, Boğaz Mah./Merkez/Rize, 14.06.2025.

KK. 9: Ne**** Ço***, Rize/Merkez/2004, Lise, Öğrenci, Kıyafetname, Fener Mah./Merkez/Rize, 14.06.2025.

KK. 10: Ab********* Da****, Rize/Merkez/1984, Ön Lisans, İşçi, Kıyafetname, Müftü Mah./Merkez/Rize, 30.05.2025.

[11] Kaynak kişi bilgilerinde şu sıra takip edilmiştir: Adı soyadı, doğum yeri ve yılı, eğitim durumu, mesleği, derleme konusu, derleme yeri (İl/İlçe/Köy), derleme tarihi.

KK. 11: Ga*** Da****, Rize/Merkez/1992, Lise, Ev Hanımı, Kıyafetname, Müftü Mah./Merkez/Rize, 22.05.2025.

KK. 12: Gü**** Da****, Rize/Merkez/1957, İlkokul, Ev Hanımı, Kıyafetname, Müftü Mah./Merkez/Rize, 18.05.2025.

KK. 13: Iş** Da****, Rize/Merkez/1992, Ön Lisans, Ev Hanımı, Kıyafetname, Müftü Mah./Merkez/Rize, 17.05.2025.

KK. 14: İb***** Da****, Rize/Merkez/1957, İlkokul, Emekli, Kıyafetname, Müftü Mah./Merkez/Rize, 02.06.2025.

KK. 15: Mi** De***** Ba*******, Rize/Merkez/1980, Lise, Aşçı, Kıyafetname, Piri Çelebi Mah./Merkez/Rize, 01.06.2025.

KK. 16: Em*** De*******, Rize/Merkez/1973, Ortaokul, Ev Hanımı, Kıyafetname, Portakallık Mah./Merkez/Rize, 24.05.2025.

KK. 17: Ha*** De*******, Rize/Merkez/1982, Lise, Bulaşıkçı, Kıyafetname, At Meydanı Mah./Merkez/Rize, 01.06.2025.

KK. 18: Bü*** Di**, Rize/Merkez/1996, Ön Lisans, Çay Eksperi, Kıyafetname, Taşlıdere Mah./Merkez/Rize, 02.06.2025.

KK. 19: Sü***** İn** Öz***, Rize/Merkez/1995, Lisans, Ev Hanımı, Kıyafetname, Ekrem Orhan Mah./Merkez/Rize, 10.06.2025.

KK. 20: Sü***** Ka***** Kü****, Rize/Merkez/1995, Lise, Esnaf, Kıyafetname, Taşlıdere Mah./Merkez/Rize, 06.06.2025.

KK. 21: Be***** Ka******, Rize/Çayeli/1965, Lise, Ev Hanımı, Kıyafetname, Taşlıdere Mah./Merkez/Rize, 14.06.2025.

KK. 22: Gü**** Kı***, Rize/Merkez/1978, Lise, Mutfak Personeli, Kıyafetname, Engindere Mah./Merkez/Rize, 14.06.2025.

KK. 23: Ha*** Nu* Kı***, Rize/Merkez/1997, Lisans, Öğretmen, Kıyafetname, Taşlıdere Mah./Merkez/Rize, 29.05.2025.

KK. 24: El** Ku******, Samsun/Merkez/1986, Lise, Ev Hanımı, Kıyafetname, Taşlıdere Mah./Merkez/Rize, 02.06.2025.

KK. 25: Nu**** Kü****, Rize/Merkez/2003, Lise, Sekreter, Kıyafetname, Taşlıdere Mah./Merkez/Rize, 08.06.2025.

KK. 26: Öm** Kü****, Rize/Merkez/1962, İlkokul, Emekli, Kıyafetname, Taşlıdere Mah./Merkez/Rize, 31.05.2025.

KK. 27: Se*** Kü****, Rize/Merkez/1973, İlkokul, Aşçı Yardımcısı, Kıyafetname, Taşlıdere Mah./Merkez/Rize, 18.07.2025.

KK. 28: Ni*** Kü***, Rize/Merkez/1990, Lise, Ev Hanımı, Kıyafetname, Taşlıdere Mah./Merkez/Rize, 10.06.2025.

KK. 29: Vi**** Kü***, Rize/Merkez/1993, Lise, Ev Hanımı, Kıyafetname, Taşlıdere Mah./Merkez/Rize, 02.06.2025.

KK. 30: Ay** Oğ**, Rize/Merkez/1997, Lisans, Öğretmen, Kıyafetname, Taşlıdere Mah./Merkez/Rize, 29.05.2025.

KK. 31: Nu*** Or***, Trabzon/Çaykara/1986, Lisans, Sağlık Görevlisi, Kıyafetname, Eminettin Mah./Merkez/Rize, 13.06.2025.

KK. 32: Ga*** Pa*****, Rize/Merkez/1997, Lisans, Temizlik Görevlisi, Kıyafetname, Portakallık Mah./Merkez/Rize, 14.06.2025.

KK. 33: Ne*** Sa*** Yı******, Rize/Merkez/1982, Lise, Aşçı, Kıyafetname, Engindere Mah./Merkez/Rize, 07.06.2025.

KK. 34: Se*** Sa*********, Rize/Merkez/1976, İlkokul, Ev Hanımı, Kıyafetname, Dosma Mah./Merkez/Rize, 20.05.2025.

KK. 35: Me***** Sa*****, Rize/Merkez/1994, Lise, Öğrenci, Kıyafetname, Çarşı Mah./Merkez/Rize, 30.05.2025.

KK. 36: Gö*** Sa****, Rize/İyidere/1997, Lisans, Stajyer Mali Müşavir, Kıyafetname, Taşlıdere Mah./Merkez/Rize, 29.05.2025.

KK. 37: Se**** So**, Rize/Merkez/1963, Lise, Emekli, Kıyafetname, Tophane Mah./Merkez/Rize, 03.06.2025.

KK. 38: Al****** Şe***, Rize/Merkez/1978, Ortaokul, İşçi, Kıyafetname, Gülbahar Mah./Merkez/Rize, 27.05.2025.

KK. 39: Gü*** Şe***, Rize/Merkez/1980, Ortaokul, İşçi, Kıyafetname, Gülbahar Mah./Merkez/Rize, 15.05.2025.

KK. 40: Gü*** Şe***, Rize/Merkez/2004, Lise, Öğrenci, Kıyafetname, Fener Mah./Merkez/Rize, 03.06.2025.

KK. 41: Se**** Va***, Rize/Merkez/1997, Lisans, Güvenlik Görevlisi, Kıyafetname, At Meydanı Mah./Merkez/Rize, 14.06.2025.

KK. 42: Ru***** Ya****, Rize/Merkez/1980, İlkokul, Ev Hanımı, Kıyafetname, Kale Mah. Mah./Merkez/Rize, 22.05.2025.

KK. 43: Ca*** Ya***, Rize/Merkez/1980, Lise, Ev Hanımı, Kıyafetname, Boğaz Mah./Merkez/Rize, 13.06.2025.

KK. 44: Ze**** Kü****, Rize/Merkez/1997, Lisans, Öğrenci, Kıyafetname, Taşlıdere Mah./Merkez/Rize, 21.02.2026.

KK. 45: Me** Du**** Kü****, Rize/Merkez/1995, Lisans, Mühendis, Kıyafetname, Talıdere Mah./Merkez/Rize, 11.06.2025.

KK. 46: Ha*** Yı******, Rize/Merkez/1976, Lise, Satış Destek Uzmanı, Kıyafetname, Engindere Mah./Merkez/Rize, 20.06.2025.

KK. 47: Ha*** Yı******, Rize/Merkez/1949, İlkokul, Emekli, Kıyafetname, Engindere Mah./Merkez/Rize, 21.06.2025.

KK. 48: Mu****** Yı******, Rize/Merkez/1972, Lisans, Doktor, Kıyafetname, Engindere Mah./Merkez/Rize, 29.06.2025.

KK. 49: Gö**** Kü***, Rize/Merkez/1985, Lise, Berber, Kıyafetname, Taşlıdere Mah./Merkez/Rize, 10.06.2025.

KK. 50: İb***** Ya********, Rize/Merkez/1977, Ön lisans, Şoför, Kıyafetname, Müftü Mah./Merkez/Rize, 01.06.2025.

KK. 51: Du*** Ay*** Bİ***, Rize/Merkez/1997, Lisans, Öğrenci, Kıyafetname, Müftü Mah./Merkez/Rize, 01.06.2025.

KK. 52: Şa** Çe**, Rize/Güneysu/1956, İlkokul, Emekli, Kıyafetname, Gülbahar Mah./Merkez/Rize, 20.02.2026.

KK. 53: Ha** Tü**, Rize/Salarha/1960, İlkokul, Emekli, Kıyafetname, İslampaşa Mah./Merkez/Rize, 19.022026.

KK. 54: Me** Yı**, Rize/İyidere/1953, İlkokul, Emekli, Kıyafetname, Paşakuyu Mah./Merkez/Rize, 19.02.2026.

KK. 55: Ha** De**, Rize/Derepazarı/1980, Ortaokul, İşçi, Kıyafetname, Eminettin Mah. Merkez/Rize, 20.02.2026.

KK. 56: Er** Da**, Erzurum/ Aziziye/1982, Lisans, Öğretmen, Kıyafetname, Gülbahar Mah. Merkez/Rize, 19.02.2026.